

EESTI MAAÜLIKOOL

Majandus- ja sotsiaalinstituut

Kati Palojärv

**EESTI MAAÜLIKOOLI VILISTLASTE OSALEMINE
ETTEVÕTLUSALASTEL TÄIENDUSKOOLITUSTEL JA
HINNANG OMANDATUD ETTEVÕTLUSALASTE
TEADMISTE PUUDUJÄÄGILE**

**THE PARTICIPATION OF THE ALUMNI OF ESTONIAN
UNIVERSITY OF LIFE SCIENCES IN ENTREPRENEURSHIP
TRAINING COURSES AND ASSESSMENTS ON THE
SHORTCOMINGS OF ENTREPRENEURSHIP KNOWLEDGE**

Bakalaureusetöö

Maamajandusliku ettevõtluse ja finantsjuhtimise õppekava

Juhendaja: teadur Anne Põder, *PhD*

Tartu 2018

Eesti Maaülikool		Bakalaureusetöö lühikokkuvõte	
Kreutzwaldi 1, Tartu 51014			
Autor: Kati Palojärv		Õppekava: Maamajanduslik ettevõtlus ja finantsjuhtimine	
Pealkiri: Eesti Maaülikooli vilistlaste osalemine ettevõtlusalastel täienduskoolitustel ja hinnang omandatud ettevõtlusalaste teadmiste puudujäägile			
Lehekülgi: 59	Jooniseid: 10	Tabeleid: 5	Lisasid: 3
Osakond / Õppetool: Majandus- ja sotsiaalinstituut			
ETIS-e teadusvaldkond ja CERC S-i kood: Täiskasvanuharidus, elukestev õpe S280			
Juhendaja(d): teadur Anne Pöder, <i>PhD</i>			
Kaitsmiskoht ja -aasta: Tartu 2018			
<p>Muutuvas maailmas, kus on oluline kiire kohanemisvõime, on oluline uute teadmiste ja oskuste omandamine. Oluliseks on muutumas erinevad ettevõtlusalased teadmised, elukestev õpe ning ettevõtlikkus, mida läheb vaja igas eluvaldkonnas tegutsedes. Töö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti Maaülikooli 2006.-2016. aastal lõpetanud vilistlaste osalus lõpetamisjärgselt ettevõtlusalastel koolitustel ning nende ettevõtlusalaste teadmiste puudujääk töö- ja ettevõtlusalases tegevuses. Töös kasutati sekundaarandmeid, mille puhul oli tegemist 2016. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt finantseeritava ettevõtlusprogrammi Edu ja Tegu raames läbiviidud vilistlaste ankeetküsitluse andmetega. Töös analüüsiti ainult Eesti Maaülikooli lõpetajate andmeid ning andmete analüüsiks kasutati keskmiste ja sageduste võrdlust, dispersioonanalüüsi, hii-ruut testi. Töö tulemustest selgus, et need inimesed, kelle õppekavades on vähem tähelepanu pööratud ettevõtlusainetele, on hinnanud oma teadmiste puudujääki keskmisest suuremaks. Samuti on Eesti Maaülikooli vilistlased välja toonud, et hilisemas elus on nad tundnud enim puudust sellistest ettevõtlusalastest teadmistest, nagu ärilepingute sõlmimine, ettevõtte juhtimine, ettevõtte loomine ja käivitamine. Kuna elukestev õpe on tänapäeva ühiskonnas oluline uurimisteema, annavad hinnangud väga aktuaalset tagasisidet ülikoolile, kui palju on Eesti Maaülikooli lõpetanud vilistlased ennast peale kooli lõppu ettevõtlusalaselt täiendanud ning milliseid uusi ettevõtlusalaseid teadmisi vajanud. See aitab välja tuua, millistele kitsaskohtadele peaksid Eesti Maaülikooli õppekavad tulevikus rohkem rõhku panema, kuidas ettevõtluse õpetamist parandada ning</p>			

milliseid aineid õppekavadesse lisada, et ettevõtlusalaste teadmiste puudujäägid poleks suured.

Märksõnad: ettevõtlikkus, ettevõtlusõpe, täienduskoolitus, elukestev õpe

Estonian University of Life Sciences Kreutzwaldi 1, Tartu 51014		Abstract of Bachelor's Thesis	
Author: Kati Palojärv		Curriculum: Rural Entrepreneurship and Financial Management	
Title: The participation of the alumni of Estonian University of Life Sciences in entrepreneurship training courses and assessments on the shortcomings of entrepreneurship knowledge			
Pages: 59	Figures: 10	Tables: 5	Appendixes: 3
Department / Chair: Institute of Economics and Social Sciences			
Field of research and (CERC S) code: Adult education, permanent education S280			
Supervisors: reasearcher Anne Pöder, <i>PhD</i>			
Place and date: Tartu 2018			
<p>It is important to acquire new knowledge and skills in a changing world where rapid adaptability is important. Entrepreneurship knowledge, lifelong learning and enterprisingness are becoming important to acquire in all areas of life. The purpose of bachelor's thesis was to find out the participation of the 2006-2016 alumni of Estonian University of Life Sciences in entrepreneurship training courses and assessments on the shortcomings of entrepreneurship knowledge. The author used secondary data from the alumni questionnaire which was carried out in 2016 by the program Edu & Tegu and was financed by the Estonian Ministry of Education and Research. The author used the data of the alumni of the Estonian University of Life Sciences and a comparison of means and frequencies, analysis of variance, chi-square test was used for data analysis. The analysis of the work revealed that the people, in whose curricula entrepreneurship courses had received less attention, assessed that their shortcomings higher than the average. Alumni have also pointed out that in later life they had felt the lack of knowledge on business law, management, how to set up an enterprise as biggest shortcoming. Since lifelong learning is an important research topic in modern society, the assessments can give very relevant feedback to the university on how many alumni have participated in entrepreneurship training courses and what new entrepreneurship knowledge they needed. This will help to identify on which bottlenecks of the Estonian University of Life Sciences should they put more emphasis in the future, how to improve the teaching of entrepreneurship and which</p>			

subjects to add to the curriculum so that the shortcomings of entrepreneurship knowledge would not be high.

Keywords: enterprisingness, entrepreneurship education, training courses, lifelong learning

SISUKORD

SISSEJUHATUS	7
1. ETTEVÕTLUSÕPE, SELLE ARENG, VAJALIKKUS JA VÕIMALUSED RAKENDAMISEKS	10
1.1. Ettevõtlikkus, ettevõtlus ja nendega seotud pädevused	10
1.2. Ettevõtlusõppe definitsioon ja arengud	13
1.3. Ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu	18
1.4. Elukestev õpe ning täienduskoolitustel osalemise olulisus	21
2. EESTI MAAÜLIKOOI VILISTLASTE HINNANG OMANDATUD ETTEVÕTLUSALASTE TEADMISTE PUUDUJÄÄGILE JA ETTEVÕTLUSALASTEL TÄIENDUSKOOLITUSTEL OSALEMINE	26
2.1. Metoodika	26
2.2. Valimi ülevaade	27
2.3. Hinnangud ettevõtlusalaste oskuste/teadmiste puudujäägile töö- ja ettevõtlusalases tegevuses	29
2.4. Ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemine	35
2.5. Järeldused ja ettepanekud	41
KOKKUVÕTE	46
KASUTATUD KIRJANDUS	49
LISAD	52
Lisa 1. Keskmised hinnangud ettevõtlusalaste teadmiste/oskuste puudujäägile Eesti maaülikooli instituutide lõikes	53
Lisa 2. Keskmised hinnangud ettevõtlusalaste teadmiste/oskuste puudujäägile õppekavagruppide lõikes	54
Lisa 3. Töös kasutatud vilistlasuuringu ankeedi küsimused	55

SISSEJUHATUS

Maailm on globaliseerumas ning ühiskond vajab järjest rohkem ettevõtlikke inimesi. Tänapäeva ühiskonnas on oluline kohaneda kiiresti muutuvate protsesside ning struktuuridega. Ettevõtlikkus tagab inimesele kiire kohanemisvõime maailmas, kus toimuvad pidevad muutused. Paljud ametid ning tegevusalad on ühiskonnast kadumas ning selle tõttu on inimestel vaja pidevalt omandada uusi oskusi ja teadmisi, et edukalt toime tulla. Oluliseks on muutumas erinevad ettevõtlusalased teadmised ning ettevõtlikkus, mida läheb vaja igas eluvaldkonnas tegutsedes.

Euroopa Komisjon on „Euroopa uues oskuste tegevuskavas” välja toonud, et haridusteenuste osutajad ning tööandjad ja õppurid hindavad tööturuks ettevalmistatust erinevalt. Liiga vähestel on olemas äritegevuse alustamiseks vajalik ettevõtlikkus ja vastavad oskused (Komisjoni teatis ... 2016). Bakalaureusetöö teema on selle tõttu oluline, et analüüsida, millistest ettevõtlusalastest oskustest on vilistlastel peale ülikooli lõpetamist hilisemas elus puudu jäänud ja millele nende hinnanguil oleks ettevõtlusega seotud teemade õpetamisel ülikoolis võinud rohkem keskenduda. Kuna elukestev õpe on tänapäeva ühiskonnal samuti oluline uurimisteema, annavad hinnangud, kui palju on Eesti Maaülikooli lõpetanud vilistlased ennast peale kooli lõppu ettevõtlusalaselt täiendanud ning milliseid uusi ettevõtlusalaseid teadmisi vajanud, väga aktuaalset tagasisidet ülikoolile. Töös tehtav analüüs aitab selgitada, millistele kitsaskohtadele peaksid Eesti Maaülikooli õppekavad tulevikus rohkem rõhku panema, kuidas ettevõtluse õpetamist parandada ning milliseid aineid õppekavadesse lisada, et ettevõtlusalaste teadmiste puudujäägid poleks suured.

Töö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti Maaülikooli 2006.-2016. aastal lõpetanud vilistlaste lõpetamisjärgselt ettevõtlusalastel koolitustel osalus ning nende ettevõtlusalaste teadmiste puudujääk töö- ja ettevõtlusalases tegevuses.

Töö eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisülesanded:

1. Anda ülevaade ettevõtlikkuse ja ettevõtluse definitsioonist ning käsitleda erinevaid ettevõtlusõppe definitsioone ning selle arengut maailmas.
2. Anda ülevaade ettevõtlusõppe programmist Edu ja Tegu, mille raames koguti andmeid, mida töö autor analüüsimiseks kasutas.

3. Selgitada elukestva õppe tähendust ning tuua välja täienduskoolitustel osalemise olulisus.
4. Tuua välja Eesti Maaülikooli vilistlaste hinnangud ettevõtlusalaste teadmiste/oskuste puudujäägile ning välja selgitada, milline on erinevate tegurite mõju nendele ettevõtlusalaste teadmiste ja oskuste puudujäägi hinnangutele.
5. Anda ülevaade Eesti Maaülikooli vilistlaste osalemisest ettevõtlusalastel täienduskoolitustel ning selgitada välja tegurid, mis mõjutavad ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemist.

Töö metoodikaks oli kvantitatiivne analüüsimeetod. Töös kasutati sekundaarandmeid, mille puhul oli tegemist 2016. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt finantseeritava ettevõtlusprogrammi Edu ja Tegu raames läbiviidud vilistlaste ankeetküsitluse andmetega. Töö lisades on esitatud see ankeediosa, mille andmeid kasutatakse (Lisa 3). Töö autor kasutas Eesti Maaülikooli lõpetajate andmeid.

Andmete analüüsiks kasutati keskmiste ning sageduste võrdlust. χ^2 -testiga analüüsiti vilistlasi iseloomustavate erinevate näitajate seost täienduskoolitustel osalusele. Samuti kasutati ühefaktorilist dispersioonanalüüsi võrdlemaks keskmisi hinnanguid ettevõtlusalaste teadmiste ja oskuste puudujäägile.

Töö koosneb kahest peatükist ning esimene peatükk on omakorda jaotunud neljaks ning teine peatükk viieks alapeatükiks. Esimeses peatükis tuuakse välja ettevõtluse ja ettevõtlikkuse mõisted ning nende tähendused. Samuti käsitletakse ettevõtlusõppe erinevaid definitsioone, selle eesmärki ning arengut maailmas. Esimeses peatükis antakse ülevaade ka ettevõtlusõppe programmist Edu ja Tegu. Viimases alapeatükis antakse ülevaade elukestvast õppest, kirjeldatakse täienduskoolituse definitsiooni ning ettevõtlusalaste täienduskoolitustel osalemise vajalikkust.

Teises peatükis antakse ülevaade töös kasutatavast metoodikast ning andmete allikast. Samuti kirjeldatakse valimit, kelle andmeid töös kasutati. Kolmas alapeatükk keskendub Eesti Maaülikooli vilistlaste ettevõtlusalaste teadmiste puudujäägi hinnangutele erinevate tegurite lõikes ning antakse ülevaade, millised tegurid mõjutasid hinnangute andmist. Neljandas alapeatükis kirjeldatakse Eesti Maaülikooli vilistlaste osalemist ettevõtlusalastel täienduskoolitustel ning tuuakse välja tegurid, mis osalust mõjutavad. Viimases alapeatükis tuuakse välja olulisemad järeldused ning ettepanekud. Töö lisades tuuakse välja tulemuste

osast kaks andmetabelit, mis olid liiga suured töö teksti osasse paigutamiseks. Samuti on välja toodud küsimuste blokk ankeedist, mida kasutati käesolevas analüüsis.

Autor soovib tänada oma juhendajat Anne Põtra nõu ja abi eest, kes aitas bakalaureusetöö valmimisele igati kaasa.

1. ETTEVÕTLUSÕPE, SELLE ARENG, VAJALIKKUS JA VÕIMALUSED RAKENDAMISEKS

1.1. Ettevõtlikkus, ettevõtlus ja nendega seotud pädevused

Tänapäevane maailm on pidevas muutumises. Maailm on üha enam globaliseerumas ja see on kaasa toonud rahvusvahelise kaubanduse tähtsuse tõusu ning oluliselt muutnud maailma majandust. Üleilmne integreerumine on toimunud era- ja tööalastes suhetes ning organisatsioonide tegevustes. Organisatsiooni juhtimisprotsessidesse on vaja kaasata üha enam inimesi. Samuti on suurkorporatsioonide keskne majanduskäsitlus asendunud väikeettevõtjatele rõhu asetamisega. Institutsioonide vastutus liigub üha enam eraisikutele. (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 7)

Mitte kunagi varem pole poliitilised, majanduslikud ja sotsiaalsed muutused olnud niivõrd kiired, ulatuslikud ja globaalsed (Passaris 2006: 3). Pidevad ja kiiresti toimuvad muutusprotsessid nõuavad ka muudatusi inimeste teadmistes, oskustes ja hoiakutes. Üha ebatõenäolisemaks muutub, et inimene saab teha kogu oma karjääri lineaarselt ühes organisatsioonis. Selle asemel iseloomustab tööelu pidev vajadus uute teadmiste järele, projektipõhisus ja tegevuste pidev muutus, liikumine erinevate tegevussektorite vahel jms. Seega ei piisa edukaks toimetulekuks ainult erialateadmistest, vaid vajalikud on interdistsiplinaarsed oskused ja hoiakud, loovus ja ettevõtlikkus ning oskus erinevaid võimalusi ära tunda ja ellu viia. (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 7)

Euroopa Parlament ning Euroopa Liidu Nõukogu on välja toonud, et globaliseeruv maailmas peab iga kodanik omama laialdasi võtmepädevusi, et paindlikult kohaneda kiirete muutuste ja maailmaga, kus kõik on omavahel üha rohkem seotud. (Euroopa Parlamendi ... 2006: 17-18)

Pädevusi on määratletud kui erinevaid kombinatsioone teadmistest, oskustest ja hoiakutest (ka käitumisest), mis on vajalikud teatud tööülesannetega hakkamasaamiseks ja töö kvaliteetseks tegemiseks (Rutiku 2014: 5).

Algatusvõime ja ettevõtlikkus on üks elukestva õppe võtmepädevustest, mis on vajalik eneseteostuseks, kodanikuaktiivsuseks, sotsiaalseks kaasatuseks ja töö leidmiseks teadmiste ühiskonnas. Algatusvõime ja ettevõtlikkus on omadus, mis aitab inimesel mõtteid tegudeks muuta ning selle jaoks vajalikeks eeldusteks on loomingulisus, uuenduslikkus, valmisolek võtta riske, oskus planeerida oma tegevusi ning viia läbi tegevusi, mis aitavad eesmärgi saavutada. (Euroopa Parlamendi ... 2006: 17-18)

Algatusvõime ja ettevõtlikkuse pädevus eeldab kindlate teadmiste olemasolu, milleks on:

1. Osata kindlaks teha olemasolevad võimalused isiklikus elus, kutsealal ja äritegevuses;
2. Teadmised majanduse toimimisest ja tööandja või organisatsiooni võimalustest ja probleemidest;
3. Mõista ettevõtete eetilist rolli ja seda, kuidas ettevõtted saavad sotsiaalse aktiivsuse kaudu aidata kaasa ühiskonna positiivsele arengule. (Sealsamas: 17-18)

Võtmepädevuste kirjelduses on eraldi rõhutatud projektijuhtimisoskust, mis hõlmab endas võimet kavandada, organiseerida, juhtida, delegeerida, analüüsida, suhelda, kontrollida, hinnata ja tulemusi registreerida. Samuti on vajalik oskus tõhusalt esineda ja läbirääkimisi pidada ning oskus töötada üksi kui ka koos rühmaga. Oluliseks peetakse ka võimet mõista oma tugevaid ning nõrku külgi ning oskust hinnata ja võtta õigustatud riske. (Sealsamas: 17-18)

Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS) defineerib ettevõtlikkust kui omadussõna, millele omistatakse teatud iseloomu omadused: agar, hakkaja, algatusvõimeline (eriti majanduse, äri alal), teotahteline. (EKSS 2009 s. v. ettevõtlikkus)

Euroopa Parlament ning Euroopa Liidu Nõukogu defineerivad ettevõtlikkust kui suhtumist, mida iseloomustab algatusvõime, aktiivsus, iseseisvus ning uuendusmeelsus isiklikus, töö- ja ühiskondlikus elus (Euroopa Parlamendi ... 2006: 17-18).

Samu aspekte ettevõtlikkuse defineerimisel rõhutab ka Eesti Kaubandus-Tööstuskoda ja Ettevõtlusõppe Mõttekoda. „Ettevõtlikkus on hoiak, mida iseloomustab loov ja uuenduslik mõtlemine, saavutusvajadus, arukas tegutsemine ja juhtimine. Ettevõtlikkus viitab inimese võimele mõtteid tegudeks muuta. See eeldab loomingulist, uuendusmeelsust ja riskivalmidust (...) Ettevõtlikkus võib avalduda kõigis eluvaldkondades.” (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 9).

Ettevõtlikkus avaldub ka ettevõtlustegevuses, sest ilma selle hoiakuta ja oskuseta oma plaane ellu viia ei suudeta luua ka uusi ettevõtteid. Ettevõtlikkus ja ettevõtlus on tihedalt seotud mõisted. Lackeusi (2015: 9) ülevaade ettevõtluse määratlusest näitab, et definitsioonides seostatakse seda organisatsioonide loomisega. Näiteks kuulus selle valdkonna teoreetik Gartner on defineerinud ettevõtlust kui innovatiivsete organisatsioonide loomist ettevõtlike inimeste poolt, mis loovad väärtust ning kasvavad, vaatamata sellele, kas nad teenivad kasumit või mitte. Samas paljud teised autorid, näiteks Stevenson ja Jarillo määratlevad ettevõtlust kui protsessi, mille käigus üksikisikud, kas omaette või organisatsiooni sees, otsivad võimalusi võtmata arvesse ressursse, mida nad praegu kontrollivad. (Lackeus 2015: 9) Drucker (1985: 30) käsitleb ettevõtlust kui innovaatilist tegevust, mis sisaldab endas olemasolevate ressursside koondamist uueks heaolu loovaks jõuks. Sobel (2008) defineerib ettevõtlust kui protsessi, mille käigus avastatakse uusi viise ressursside kombineerimiseks. Euroopa Komisjon defineerib ettevõtlust kui indiviidi võimet muuta oma ideed tegelikkuseks ning see hõlmab endas loovust, innovatiivsust, riskivalmidust ning projektide planeerimise ning läbiviimise oskust, et saavutada oma eesmärgid (European Commission 2012: 7).

Ettevõtlust defineerides saab kasutada kahte käsitlust: kitsast ning laia. Nii Lackeus (2015: 9) kui Piirimägi (2011: 54) defineerivad kitsast ettevõtluse käsitlust kui ettevõtluse arendamise, ettevõtjana tegutsemise, võimaluste identifitseerimise ning riskide loomisena, mille eesmärgiks on saada ettevõtjaks. Lackeuse (2015: 9) ettevõtluse lai definitsioon hõlmab isiklikku arengut, loovust, enesekindlust, algatusvõimet, tegevusele suunatust ning eesmärgi saada ettevõtlikuks. Piirimägi (2011: 54) lisab, et laia definitsiooni kohaselt on ettevõtluse eesmärk suurendada inimeste hulka, kes suudavad ja tahavad muuta ideed tegelikkuseks nii enda, kohaliku kogukonna kui ka ettevõtte tasandil.

Soov mingit eesmärki saavutada motiveerib inimesi ettevõtlikult käituma ja pädevused on vahendid, mille abil selle eesmärgini jõuda (Robles, Zárraga-Rodríguez 2015: 829). Ettevõtlikuks olemine eeldab teatud pädevuste olemasolu, mis hõlmavad endas teadmisi, oskusi ja suhtumist, mis mõjutavad julgust ning võimet luua väärtust loov töö. Ettevõtlikkust kirjeldavad kognitiivsed ning mitte-kognitiivsed pädevused. Kognitiivsed pädevused koosnevad teadmistest ja oskustest, mis näiteks hõlmavad raamatupidamist, väärtuse loomist, riskide hindamist, turundusplaani koostamist ja teiste inimeste juhtimist. Mitte-kognitiivsed pädevused koosnevad suhtumisest, mis koosnevad usust endasse, julgusest,

eneseteadlikkusest ning innovatiivsusest, milleks on näiteks püsivus, eneseefektiivsus ning õppimisoskused. (Lackeus 2015: 13) Lackeus (2015: 12) toob välja, et kognitiivseid pädevusi on lihtne õpetada ja hinnata, samas mitte-kognitiivsed kompetentsid nõuavad õppimist läbi praktika ning neid on raske hinnata.

1.2. Ettevõtlusõppe definitsioon ja arengud

Ettevõtlusõppel on kindel eesmärk: suurendada nende inimeste hulka, kes suudavad ja tahavad muuta ideed tegelikkuseks nii enda, kogukonna kui ettevõtte tasandil. Ettevõtlusõppe koosneb kahest komponendist: ettevõtlikkus ja teadmised/oskused. Ettevõtlusõppega soovitakse suurendada inimestes ettevõtlikkust läbi isikuomaduste ja hoiakute kujundamise, mis suurendaksid isiku võimekust võimaluste märkamisel ja nende realiseerimisel. Ettevõtlikkus on vundamendiks teadmiste ja oskuste arendamisele, mis on tähtsad ideede edukaks teostamiseks, ehk *mida?*, *kellele?* ja *kuidas?* teha. (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 4)

Euroopa Komisjon toob välja, et on mitu eesmärki, mida on võimalik ettevõtlusõppega saavutada. Ettevõtlusõppe aitab suurendada noortel inimestel ettevõtlikku mõtteviisi, mis aitaks neil olla rohkem loovad ja enesekindlamad ning see aitaks tööandjatel noori rohkem väärtustada. Samuti aitab Euroopa Komisjoni hinnangul ettevõtlusõppe kasvatada inimestes julgust alustada ettevõtlusega, mis oleks innovatiivne ning see aitab suurendada inimese rolli ühiskonnas ja majanduses. (European Commission 2012: 21)

Valdkonna uurijate seisukohalt on ettevõtlikkus ettevõtlusõppe tuumaks, mis võib teatud soodsate tingimuste kokkulangemisel viia ettevõtte loomiseni. Tänu ettevõtlusõppele suureneb ühiskonnal selliste inimeste hulk, kes on valmis märkama võimalusi ja neid ka ise ellu viima, isegi kui inimene eraldiseisva ettevõtte loomiseni ei jõua. (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 8)

Ettevõtlusõppe koosneb kõikidest tegevustest, mille eesmärgiks on edendada ettevõtlikku mõtteviisi, hoiakuid ja oskusi ning hõlmab mitmesuguseid aspekte, nagu näiteks ideede genereerimine, innovatiivsus, ettevõtete käivitamine ning kasvatamine (Fayolle 2009).

Ettevõtlusõpe koosneb kolme erineva kompetentsi arendamisest: teadmised, oskused ning hoiakud. Teadmiste arendamisega kaasnevad laiaulatuslikud arusaamad ettevõtlusest ja ettevõtjate ning ettevõtluse rollist tänapäeva majanduses ja ühiskonnas. Oskuste arendamine õpetab, kuidas saada ettevõtjaks. Samuti puudutab see oskusi, kuidas muuta ideed tegelikkusest. Hoiakute arendamisega soovitakse muuta inimest ettevõtlikumaks. See käsitleb üksikisikute vajadust arendada hoiakuid, mis paneksid neid tegutsema ning võtta vastutus oma arendamise, karjääri ning elu eest. (European Commission 2012: 44)

„Ettevõtlusõpe haarab majandusteadust, sotsiaalpsühholoogiat, antropoloogiat, pedagoogikat ning ärijuhtimist, mis kõik ettevõtlusõppes omavahel lõimuvad” (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 7). Seega seda valdkonda uurivad erinevad teadusharud ja selle arendamiseks on oluline nende harude lähenemiste integreerimine.

Ettevõtlusõpet on defineeritud erinevalt ning inglise keeles on kaks tihedalt kasutatavat terminit, mis on küll sarnased, kuid tähendavad erinevaid asju. Ühendkuningriikides on kasutusel termin *enterprise education*, mille fookus on isiklikul arengul, oskuste ja võimete arendamisel. Samas Ameerika Ühendriikides on kasutusel termin *entrepreneurship education*, mis keskendub konkreetsele eesmärgile, mille raames hakatakse tegelema ettevõtlusega ning saadakse ettevõtjaks. (Lackeus 2015: 7) Mõlemat terminit tõlgitakse eesti keelde ettevõtlusharidusena või ettevõtlusõppena.

Euroopa Komisjon kasutab samuti terminit *entrepreneurship education*, mis tähendab inimeste ettevalmistust saada vastutavaks ning ettevõtlikuks individiks. See peab aitama inimesel arendada oma oskusi, teadmisi ning suhtumist, et saavutada eesmäärke, mida nad on endale seadnud. Juhtumid näitavad, et inimesed, kes on läbinud ettevõtlusõppe, on tööle võtmiseks sobivamad. (Entrepreneurship education s.a)

Rootsis ning Balkanimaades on kasutusel termin *entrepreneurial learning*, mille tähendus on võrdväärne Ühendkuningriikides kasutatava *enterprise education*’iga. Soomes on kasutusel terminid *internal entrepreneurship education*, mille sünonüüm on *enterprise education* ning termin *external entrepreneurship education*, millel on võrdväärne tähendus *entrepreneurship education*’iga. (Lackeus 2015: 8)

Ettevõtlusõppel võib olla kolm erinevat lähenemisviisi: ettevõtlusest õpetamine, ettevõtjaks õpetamine ning ettevõtlikuks õpetamine (Fayolle 2008: 199). Ettevõtluse õpetamine hõlmab teoreetilist lähenemist, mille eesmärgiks on üldine arusaam sellest nähtusest. Sellises

õpetamisviisis keskendutakse erinevatele meetoditele ning teooriatele, mida ettevõtlus käsitleb. Sellist lähenemisviisi kasutatakse enamasti kõrgkoolides. (Sealsamas: 203) Ettevõtjaks õpetamine tähendab tööalaselt orienteeritud lähenemist, mille eesmärk on anda alustavale ettevõtjale vajalikud teadmised ja oskused (Lackeus 2015: 10). Ettevõtlikuks õpetamine toimub läbi kogemus- ja protsessipõhise õppe. Õppimine toimub läbi erinevate protsesside, kus õpilased läbivad tegeliku ettevõtlusalase õppe protsessi. (Fayolle 2008: 200) Lackeus (2015: 10) toob välja, et kui ettevõtluse ning ettevõtjaks õpetamine toimub keskharidustasemel ning kõrgkoolides, siis läbi kogemuse õpetamine on oluline kõigil haridustasemetel.

Nõudlus ettevõtlusõppe järele on aja jooksul kasvanud. Kuid ettevõtlusõppe lülitamine haridusse on toonud sisse ka mõned raskused, milleks on ressursi- ja ajanappus, õpetajate vastuolu, hindamisküsimused ning kulud (Lackeus 2015: 10). Fayolle (2009) toob välja, et kõige suuremaks takistuseks ettevõtlushariduse arendamisel on rahastamise puudus. Ettevõtlusõppe arendamise jaoks on puudu nii inim- kui raharessurssidest, mille tõttu ei ole võimalik nõudlust ettevõtlusõppe järele täielikult rahuldada. Ettevõtlusõpe peaks olema tegevusele orienteeritud, kuid selline õpetamisviis on töömahukas, kulukas ning nõuab õpetajate spetsiaalset koolitamist. Samuti on akadeemilistes kogukondades tendents näha ettevõtlusharidust ainult ettevõtluse alustamiseks ja juhtimiseks. (European Commission 2012: 23)

Praegune hariduspoliitika keskendub kognitiivsete pädevuste arendamisele, kus peetakse oluliseks rahvusvahelisi hinnanguid, standardseid teste ning institutsioonilist järjestamist. Tähelepanuta on jäetud mitte-kognitiivsed pädevused, mis on kaasa toonud õppekavade kitsendamise, õppimise ainult testide jaoks ning õpetajate professionaalsuse vähenemise. Teadlased on välja toonud, et õpilaste mitte-kognitiivsed pädevused mõjutavad märkimisväärselt akadeemilist tulemuslikkust ja saavutatud tulemusi tööturul. (Lackeus 2015: 12)

Euroopa Komisjon (Komisjoni teatis ... 2016: 2) toob oma „Euroopa uues oskuste tegevuskavas” välja selle, et haridusteenuste osutajatel ning tööandjatel ja õppuritel on erinev nägemus kõrgkooli lõpetanute tööturuks ettevalmistatuse suhtes. Probleemiks on see, et liiga vähestel on olemas äritegevuse alustamiseks vajalik ettevõtlikkus ja vastavad oskused. (Komisjoni teatis ... 2016)

Tänapäevane ettevõtlusõppe hariduspoliitika keskendub ka rohkem teadmiste õpetamisele kui tegevusele orienteeritusele. Yang (2016) toob näitena välja, et ta võib õpilastele õpetada samm-sammult loengutes, kuidas investeerides saada endale üks miljon dollarit. Õpilased teevad märkmeid ning on suutelised kõiki samme meelde jätma. Kuid proovides ise üleskirjutatud teooriaga praktikas miljonit kasvatada, siis enamikul see ei õnnestu. (Yang 2016) Inimene õpib paremini ning saab kogemusi reaalselt asju läbi tehes, kus kombineeritakse praktikat ning juhendamist. Selline lähenemisviis muudab inimese ettevõtlikumaks ning arendab paremini oskusi ja teadmisi.

Miettinen ja Teder (2006: 41) toovad välja, et ettevõtlusõppe arengut on mõjutanud mitmed teaduslikud avastused ja tõdemused, mis on tõusnud esile seoses majandusteooria põhiseisukohtade ning ühiskonna muutumisega. Näiteks 20. sajandi algust saab iseloomustada kui perioodi, kus suurtootmise laienemine ja sellega saavutatav mastaabiefekt oli peamiseks fookuseks. Suurettevõtete ja nende juhtide vajadused olid peamiseks tähelepanu keskmeks. Seetõttu ka väikeettevõtete juhtimise teema ja selleks vajalikud oskused leidsid ärikoolides vähe käsitlust, sest põhifookus oli suurettevõtete mäenedžeride ettevalmistamisel ning suhtumisel „Suur on ilus”. (Miettinen, Teder 2006: 41) 1970. aastal hakkas maailmas levima uus tõdemus, et majanduskasvu mootoriks on väikeettevõtted. Majanduskasvu ja töökohtade loomise keskmeks on väikeettevõtted, mitte enam suur korporatsioonid. (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 8)

Avaliku sektori osakaal on majanduses vähenenud ning sellega on kaasnenud suurem üksikisikute individuaalne vastutus, mis on soodustanud ettevõtlusõppe arengut. Üleilmastumine ning muudatused tootmisahela juhtimises on suurendanud isiklikku vastutust, mille tulemusena on suurenenud detsentraliseerimine ning kasvanud pidev vajadus uute teadmiste järele. (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 8) Tööturg on muutumas üha enam konkurentsirohkemaks, kus inimestelt oodatakse paindlikkust ning kohanemisvõimet, samuti ka erinevaid teadmisi ja oskusi ning oskust olla innovatiivsed tänapäevases majanduskeskkonnas (QAA 2012: 2).

Maailmas on hakanud levima arusaam, et ettevõtlusõpe on enam kui üksnes väikeettevõtete arvu suurendamine või üksikute äride kasvu tagamine. Ettevõtlusõpe suurendab ühiskonnas nende inimeste hulka, kes suudavad ja tahavad muuta ideed tegelikkuseks nii enda, kohaliku kogukonna kui ettevõtte tasandil. Sellel on suur sotsiaal-majanduslik mõju, millest võib kogu ühiskond. (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 8)

Samuti aitab ettevõtlusõpe suurendada karjäärivõimalusi ning õpilaste tööalast konkurentsivõimet, võimaldades näiteks õpilastel olla rohkem eneseteadlikumad, keskendunud ning kohandunud tänapäevase ärikeskkonnaga (QAA 2012: 9).

Torokoff-Engelbrecht ja Titov (2013: 16) rõhutavad, et ettevõtlusalaste teadmiste ja oskuste puhul on tegemist universaalsete ja eatute oskustega ning nende kujundamisele ja toetamisele peab tähelepanu pöörama juba noorest east alates.

Kuna järjest enam soovitakse, et inimesed omandaks rohkem ettevõtlusalaseid teadmisi, on ettevõtlusõpe kättesaadavamaks muutunud üle maailma. Eriti tähtsaks on see muutunud kõrgkoolides, kus on selle jagamine hoogsalt kasvanud ning nõudlus selle järele suurenenud. 2004. aastal pakuti võimalust ettevõtluskursusi läbida juba 1400 ärikoolis Ameerika Ühendriikides (Gautam, Singh 2015: 24). Muudel haridustasemetel pole veel nii tugevat arengut täheldatud, kuid areng on veel pooleli ning poliitika avaldab survet kõigile haridusasutustele kogu maailmas. Tänapäevaks on ettevõtlusõpe tähtsaks osaks nii tööstuslikus kui ka hariduslikus poliitikas üle kogu maailma. (Lackeus 2015: 17)

Kõige levinum põhjus, miks teadlased ja eksperdid rõhuvad ettevõtlusõppe arengu tähtsusele, on see, et ettevõtlust peetakse majanduskasvu ning töökohtade loomise peamiseks teguriks. Ettevõtlusõpet peetakse sageli ka vastuseks üha enam globaliseerunud, ebakindlale ning keerulisele maailmale, kus inimesed elavad. Selle tõttu nõutakse, et kõik ühiskonna inimesed ning organisatsioonid oleksid üha rohkem varustatud ettevõtlusoskustega. (Sealsamas: 17)

Eesti elanikud on vähe ettevõtlikud, mis muude tegurite seas takistab Eesti arengut ning töökohtade loomist. Paljud inimesed kardavad ettevõtjaks hakata, sest nad on kindlad, et neil ei ole piisavalt ettevõtlusega alustamiseks vajalikke teadmisi ning oskusi. Samuti seisavad nad silmitsi ideepuuduse ning vähese julgusega. (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 5)

PISA uuringute andmeil seisavad ka ettevõtlikkuse puudusega ka silmitsi Eesti koolinoored. PISA uuringute peamine eesmärk on hinnata õpilaste kompetentsust ning nende suutlikkust rakendada oma oskusi ja teadmisi elulistes situatsioonides (PISA s.a). Kuigi Eesti koolinoortel on hea üldine teadmiste tase, jääb neil puudu loovusest ning ettevõtlikkusest (Piirimägi 2011: 27).

Rohkem tuleks ühiskonnas propageerida ka koolides tegutsevaid õpilasfirmasid, mis aitavad kaasa ettevõtliku vaimu kasvatamisele juba noorest east. Euroopa Komisjon toob välja, et noored, kes on läbinud ettevõtlusõppe, rajavad suurema tõenäosusega ka oma ettevõtte. 20% õpilastest, kes rajavad keskkoolis õpilasfirma, rajavad tulevikus ka oma päris ettevõtte. (Entrepreneurship education s.a)

Eesti jaoks on oluline ettevõtliku vaimu kasvatamine ühiskonnas, et tulevikus kaasa rääkida toodete ja tehnoloogiate loomisel, nende arendamisel ja samuti nende edukal kommertsialiseerimisel. Seega on oluline arendada Eesti ühiskonnas inimeste ettevõtlusalaseid teadmisi ning loovat ja võimaluste märkamisele suunatud käitumist. (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 5)

Ettevõtlusõppe edendamise peamiste põhjuste, nagu majanduslikule arengule kaasaaitamise ja töökohtade loomise kõrval, on vähem tähelepanu saanud, kuid üha enam tähtsust omandav põhjus. Ettevõtlusõppe edendamine saab mängida rolli ühiskondlike väljakutsetega tegelemisel ning anda inimestele ja organisatsioonidele oskuseid ühiskondlikuks kasuks sotsiaalsete hüvede loomiseks. (Lackeus 2015: 17)

Tugev rõhk majanduslikule edule ning töökohtade loomisele on soodustanud ettevõtlusõpet kõrgkoolides, mitte aga integreeritud pedagoogilist lähenemist õpilastele kõigil haridustasemetel. Siiani on peamine rõhk olnud ettevõtlusalastel valikainetel keskkoolis ning üliõpilastel, kes on valinud ettevõtlusalase eriala. Erinevad majanduslikud mõjud on siiani takistanud ettevõtlushariduse laialdast kasutuselevõttu haridussüsteemi ülejäänud osades. Globaliseerumise ja ebakindluse tingimustes on poliitilisel tasandil mõistatud vajadust inimeste ettevõtlikumaks muutumise järele. Samas pole aga erinevate haridustaseme õpetajad tihti seda suhtumist veel omaks võtnud, vaid ettevõtlusõpet nähakse ohuna, seostades seda kapitalistliku mõtteviisi viimisega haridusasutustesse. (Sealsamas: 18)

1.3. Ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu

Ettevõtlusõppe edendamiseks Eestis on välja töötatud ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu. See on 2016.-2018. aastal Haridus- ja Teadusministeeriumi eestvedamisel ellu viidav ja Euroopa Liidu Sotsiaalfondi poolt kaasfinantseeritav programm, mille eesmärgiks on

edendada ettevõtlusõpet kõigil haridustasemetel ning süvendada ettevõtlikku mõtteviisi. (Programmist s.a)

Nagu eelpool mainitud, on problemaatiline, et rahvusvahelises võrdluses on Eesti noorte teadmised head, kuid nad on vähe ettevõtlikud, loovad ning puudu jääb probleemide lahendamise oskusest (Piirimägi 2011: 27). Need on omadused, mida vajab tänapäeva ühiskond ning majandus kõige rohkem.

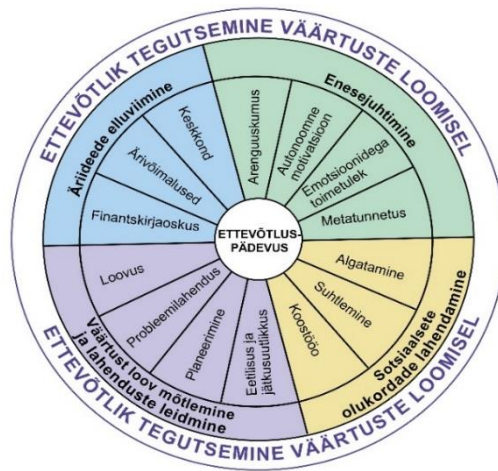
Euroopa Komisjon (Komisjoni teatis ... 2016: 4) samuti rõhutab seda probleemi, milleks on noorte lahkumine haridus- ja koolitussüsteemist vähese ettevalmistumisega tööturule astumiseks ning neil ei ole oma ettevõtte rajamiseks vajalikku teadmistepagasit või mõtteviisi. Kutsealapõhised oskused on endiselt vajalikud, kuid nende kõrval on tööandjate jaoks oluliseks saanud ka ülekantavad pädevused (näiteks meeskonnatöö oskus).

Kuna õpilaste vähene ettevõtlikkus on Eestis probleemiks, siis Edu ja Tegu programmi eesmärgiks on muuta koolid ettevõtlikumaks, arendades ettevõtlikkust arendav õpikäsitus ja ettevõtlusõpe süsteemselt kõigil haridustasemetel ja liikides. Programmi käigus viiakse läbi erinevaid tegevusi, et luua ettevõtlusõppe läbimise võimalus igale õppijale. Teiste tegevuste hulgas on programmi rõhk ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe metoodika arendamisel; ettevõtlusõppe moodulite väljatöötamisel; erinevate ettevõtlusõppe materjalide arendamisel ja avalikkusele kättesaadavaks tegemisel. (Programmist s.a)

Programm põhineb erinevate osapoolte, sh haridusasutuste, ettevõtjate, ettevõtlikkust ja ettevõtlusõppe arendamisega tegelevate muude osapoolte tihedal koostööl. Kõrgkoolide vaheline koostöövõrgustik tegeleb ettevõtlikkuse kujundamiseks ning ettevõtlusõppeks vajalike pädevuste arendamise ja rakendamisega haridussüsteemis. Samuti aitab see kaasa koolilõpetajate hoiakute ja ettevõtlusteadmiste ja oskuste arendamisele ning konkurentsivõime kasvule. (Sealsamas)

Programmi käigus töötati välja ettevõtluspädevuse mudel (Joonis 1).

Ettevõtluspädevus põhineb neljal valdkonnal: 1) enesejuhtimine, 2) sotsiaalsete olukordade lahendamine, 3) väärtust loov mõtlemine ja lahenduste leidmine ja 4) äriideede elluviimine. Need omakorda jagunevad veel alapädevusteks.

Joonis 1. Ettevõtlusõppe programmis Edu ja Tegu pädevusmudel. Allikas: Ettevõtluspädevuse mudel s.a.

Erinevatel haridustasemetel ja -liikides toimub erinevate pädevuste arendamine. Alg- ja põhikoolides tegeletakse väärtustloova mõtlemise arendamisega ning enesjuhtimisega. Gümnaasiumis, kutse- ja kõrghariduses tegeletakse lisaks eelnevale ka sotsiaalsete olukordade lahendamise ja äriideede elluviimisega. (Ettevõtluspädevuse mudel s.a)

Ettevõtlusõppe kõrgkoolides toetab lisaks ka:

1. „Võimekust nii ettevõtlusega alustamise kui ettevõtete jätkusuutlikuks toimimise ja kasvatamisega toimetulekut”
2. „Ettevõtlusprotsesside mõistmist ja äriplaanide koostamist ning ärimudelite süsteemset ja innovaatilist arendamist”
3. „Teadustulemuste kommertsialiseerimist”
4. „Meeskondade ja ettevõtete juhtimise võimekuse suurendamist”. (Sealsamas)

Urve Venesaar on öelnud, et ettevõtluspädevust on vajalik arendada selle tõttu, et see on rakendatav kõigis elusfäärides ja suunatud inimese isiklikule arengule, aktiivsele osalemisele ühiskonnas, tööturule sisenemisel palgatöötaja või iseenda töandjana (Ettevõtluspädevuse arendamine s.a)

Õppejõud ning programmi Edu ja Tegu koordinaator Eesti Maaülikoolis Jüri Lehtsaar on öelnud, et ettevõtlusõppe roll on julgustada üliõpilasi oma ideid realiseerima ning samas andma neile vajalikud teadmised ja oskused, mille baasil nad saavad oma ettevõtte üles ehitada. Samuti toob ta välja, et kui üliõpilane ei näe ennast kohe ettevõtjana, siis kümnendi

jooksul võib see hoiak muutuda. Tänu vajalikele teadmistele ja oskustele on tal lihtsam ettevõtlusega alustada. Jüri Lehtsaar ütleb ka, et veerand Eesti Maaülikooli lõpetajatest hakkab kümnendi jooksul ettevõtjaks ning mida aeg edasi, seda suurem on ettevõtjate osakaal. (Vilistlaste ettevõtlusuuring s.a)

1.4. Elukestev õpe ning täienduskoolitustel osalemise olulisus

Elukestev õpe ning enese pidev täiendamine on tänapäeva muutuvmas maailmas oluline. Euroopa Komisjon (Komisjoni teatis ... 2016: 2) toob oma tegevuskavas välja ka selle, et kõik inimesed peaksid oma oskusi pidevalt täiendama ning omandama uusi teadmisi. See on väga tähtis tööturgude toimimiseks ja ajakohastamiseks, mis tagab tööotsijatele, töötajatele kui ka tööandjatele uut moodi paindlikud võimalused ning kindlustunde.

Richardson (1978) on elukestvat õpet defineerinud kui protsessi, kus inividid säilitavad huvi pideva arengu vastu, arendades kehtvalt kogu elu uusi teadmisi ning oskusi (Ates, Alsal 2012: 4094). Elukestev õpe on vajalik sotsiaalseks kaasatuseks, aktiivseks kodanikueluks, individuaalseks arenguks ning see suurendab ka tööalast konkurentsivõimet (Sealsamas: 4092).

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (2014: 2) kirjeldab, et elukestva õppe alla kuulub formaalharidussüsteemid (lasteaid, põhikool, gümnaasium, kutseõppeasutus, kõrgkool) ning ka mitteformaalsed ja informaalsed õpped täiendus- ja ümberõppena. Uusi teadmisi saab omandada töökohal, vaba- ja huvihariduses, noorsootöös, samuti osaledes kodanikuühiskonna organisatsioonide tegevuses või virtuaalruumis, kus saab õppida individuaalselt või koos teistega. (Eesti elukestva ... 2014: 2)

Formaalne õpe toimub enamasti koolikeskkonnas, mis annab raamteadmised ja oskused, mida ühiskond tunnustab ning mille omandatust kontrollitakse koolitunnistuste ning eksamitega. Formaalõpe on Eestis kohustuslik kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. (Elukestev õpe ... s.a)

Informaalse õppe alla kuuluvad tegevused, mis toimuvad igapäevaelu situatsioonides ning õppimine on eesmärgistamata (näiteks perekonnas, töökohas, vabal ajal). Õppija jaoks ei ole enamasti informaalse õppe tulemused kohe nähtavad. (Eesti elukestva ... 2014: 22)

Mitteformaalne õpe toimub väljaspool koolisüsteemi ning eesmärgiks on teadlikult ennast arendada. Mitteformaalne õpe on formaalse õppega sarnane, sest see on eesmärgistatud, kuid mitteformaalne õpe erineb formaalsest õppest selle tõttu, et see on vabatahtlik. (Eesti elukestva ... 2014: 23) Mitteformaalne õpe pakub suurel hulgal võimalusi, kuidas inimene saaks ennast arendada. Siia kuuluvad näiteks sotsiaalsete oskuste arendamine, võõrkeelte- ja ettevõtluskursused, kunsti ja muusikaga seonduv (Elukestev õpe ... s.a). Mitteformaalse õppe alla kuuluvad ka erinevad täienduskoolitused.

„Täienduskoolitus on väljaspool tasemeõpet õppekava alusel toimuv eesmärgistatud ja organiseeritud õppetegevus. Peamiseks kriteeriumiks täienduskoolituse defineerimisel on väljundipõhise õppekava olemasolu” (Täienduskoolitus s.a)

Täienduskoolituste pikkus on erinev. Täienduskoolitusteks võib lugeda lühikesi üksikute oskuste arendamiseks toimuvaid koolituskursusi, mille pikkuseks on mõni tund või päev. Samuti on täienduskoolitused kursused, mis on ajaliselt mahukamad ning kus toimub süvitsi mõne valdkonna põhioskuse ja teadmise arendamine. (Sealsamas)

Erinevad koolitused pakuvad suurepäraseid võimalusi laiendada kõikide töötajate teadmiste baasi, kuid kahjuks peavad paljud tööandjad töötajate koolitamist kulukaks. Töötajate koolitustel osalemisel vähendab ka nende tööaega, mille tõttu võib erinevate tööülesannete ja projektide täitmine edasi lükkuda. Vaatamata võimalikele puudustele, pakuvad koolitused ja arendamine nii ettevõttele kui selle töötajatele kasu, mis muudab ressursi- ja ajakulu investeeringuks. (Frost 2018)

Koolitamata töötajad on koolitatud töötajatega võrreldes ettevõttele suurem kulu. Benton (2014) toob välja, et koolitamata töötajatel on töö suhtes madalam tootlikkus kui koolitatud inimesel, sest tal puuduvad vajalikud oskused ning teadmised. Samuti kulub vajalike teadmiste/oskuste puudusel töötajal tööülesande täitmiseks rohkem aega, mille võrra tööaeg pikeneb ning ettevõtte kulud suurenevad (Benton 2014). Benton (2014) rõhutab ka sellele, et oskusteta töötaja võib kahjustada ettevõtte mainet ning selle tõttu võib ettevõtte kaotada oma kliente. Näiteks teenindusvaldkonnas töötav klienditeenindaja, kellele pole tutvustatud ettevõtte tooteid/teenuseid ning õpetatud, kuidas neid kliendile müüa, võib jätta ennast olukorda, kus ta ei suuda klienti teenindada ning talle tooteid/teenuseid tutvustada. Sellest võib tekkida olukord, kus klient lahkub ning seda ettevõtet enam ei külasta halva

teeninduskogemuse tõttu. Hullemaal juhul levitab klient ka sõna edasi oma tuttavatele, kes samuti selle tõttu ettevõtet külastada ei soovi.

Nende põhjuste tõttu oleks vajalik tööandjatel oma töötajate koolitustesse investeerida, sest kuigi need on kulukad, muutuvad need aja möödudes investeeringuks, mis toovad ettevõttele erinevat kasu.

Enamikul töötajatest on mõned nõrgad kohad töökohal töötades, mis vajaksid täiendamist. Täienduskoolitus aitab inimesel tugevdada neid oskusi, mis on jäänud puudulikuks. Koolitamine aitab töötajate teadmiste ning oskuste taset ühtlustada. See aitab vähendada nõrku kohti ettevõttes, mis seonduvad sellega, et inimene toetub oma tööülesannete täitmisel teistele ning ei saa iseseisvalt hakkama. (Frost 2018)

Täienduskoolitused parandavad ka töötajate võimekust oma tööülesannetega paremini hakkama saada. Koolitused võivad tõsta töötaja enesekindlust, sest ta mõistab, kuidas ettevõtte töötab ning millised on tema vastutusalad. Enesekindlus võib töötaja viia ka uute ideede genereerimiseni ning paremate lahenduste väljapakkumiseni. (Sealsamas)

Ettevõtlusõppe programm toob välja, et ettevõtlusõppe rakendamine täienduskoolitustes ning täiskasvanu õppes toetab inimese võimekust ettevõtlusega alustada ning ettevõtet jätkusuutlikult juhtida ja kasvatada. Samuti aitavad ettevõtlusalased täienduskoolitused ettevõtluspedagoogiliste-, ettevõtlusalaste ning enesejuhtimisega seonduvate pädevuste arendamist. (Ettevõtluspädevuse mudel s.a)

Ettevõtlusalased täienduskoolitused on kasulikud ka ettevõttele tervikuna, majandusele ning ühiskonnale. Samuti toovad Anderson-Macdonald ning Titley (2015) välja, et vaesuses elavatel, kuid ettevõtlusega mingil määral tegutsevatele inimestele, oleks ettevõtlusalased täienduskoolitused väga kasulikud. Maailmas on umbes 2 miljardit vaesuses elavat inimest, kes teenivad päevas 2 dollarit või vähem. Umbes 50% nendest tegutsevad mikroettevõtjana. Kui väike osa sellest hulgast suudaks oma ettevõtteid muuta väike- või keskmise suurusega (10 kuni 250 töötajat) ettevõtteks, suudaks nad parandada arengumaade majanduslikku olukorda ning vähendada vaesuses elavate inimeste arvu. (Anderson-Macdonald, Titley 2015)

Kuid kahjuks arengumaade mikroettevõtjad seda teha ei suuda, sest neil puuduvad vajalikud teadmised ning oskused. Igal aastal saadetakse arengumaadele miljoneid naelu, et parandada

nende majandust, kuid kahjuks pole see tegevus olnud edukas, sest inimestel puuduvad vastavad kogemused, kuidas see raha investeerida ning paigutada. (Sealsamas) See sama küsimus on oluline ka Eestile ning täiendusõpe võiks pakkuda olulist tuge nii ettevõtluse kui finantsoskuste parandamiseks.

Anderson-Macdonald ja Titley (2015) pakkusid välja parema lahenduse ning viisid läbi ka selle kohta uuringu. Mikro- ja väikeettevõtjatele, kes olid turul tegutsenud minimaalselt 3 kuud ning neil oli motivatsiooni ja potentsiaali oma ettevõtet arendada, pakuti võimalust osaleda ettevõtlusalastel täienduskoolitustel. Täienduskoolitused olid jagatud kaheks grupiks: finantsjuhtimine ja raamatupidamine ning turundus ja müük. (Sealsamas)

Ettevõtte omanikud, kes osalesid täienduskoolitustel, parandasid oma ettevõtte arengut neljas erinevas aspektis: ettevõtte jätkusuutlikkus, tööhõive, müük ning kasum. (Sealsamas)

Ettevõtte jätkusuutlikkus paranes kontrollgrupiga võrreldes (ettevõtjad, kes täienduskoolitustel ei osalenud) märgatavalt. Need ettevõtjad, kes osalesid turundusalastel täienduskoolitustel, olid 9,3% suurema tõenäosusega turul tegutsevad peale 18 kuud, võrreldes nende ettevõtjatega, kes koolitustel ei osalenud. Ettevõtjad, kes osalesid finantsalastel täienduskoolitustel, tegutsesid turul 18 kuud hiljem 12,2% suurema tõenäosusega turul kontrollgrupiga võrreldes. (Sealsamas)

Turundusalastel täienduskoolitustel osalemine suurendas ettevõtte tööhõivet 0,57 töötaja võrra ning finantsalased koolitused suurendasid tööhõivet 0,41 töötaja võrra, võrreldes nendega, kes täienduskoolitustel ei osalenud. (Sealsamas)

Müügialased täienduskoolitused tõstsid ka ettevõtete müügitulu. Keskmiselt tõusis ettevõtte müügitulu kuu lõikes 22% (350\$) võrreldes kontrollgrupiga, kelle müügitulu langes. Samuti olid täienduskoolitused kasuks ettevõtete kasumile. Turundusalased täienduskoolitused tõstsid ettevõtete kasumit kuu lõikes 43% (157\$) võrreldes kontrollgrupiga. Finantsalased täienduskoolitused tõstsid ettevõtete kasumit 48% (158\$) võrreldes nendega, kes täienduskoolitustel ei osalenud. (Sealsamas)

Turundusalased täienduskoolitused muutsid ka ettevõtte omaniku fookust. Peale koolituste läbimist, hakkasid ettevõtjad keskenduma ettevõtte kasvatamisele, soodustades mastaabisäästu suurendavaid turustamis- ja müügitegevusi, mille läbi suurendati omakorda kasumit. Need ettevõtte omanikud, kes läbisid finantsalased täienduskoolitused, hakkasid

keskenduma ettevõtte efektiivsuse arendamisele. Hakati rohkem keskenduma kulude vähendamisele, mille tõttu suurenes kasum. (Sealsamas)

Uuringu tulemusest võib järeldada, et ettevõtlusalased täienduskoolitused aitasid inimestel oma ettevõtet paremini juhtida ning tööd korraldada. Samuti suurendas see nende sissetulekut ning oskust, kuidas oma tooteid/teenuseid klientidele paremini müüa. Kuigi eelnevalt toodud näites käsitleti globaalset vaesust, siis ka Eesti jaoks on need argumendid olulised.

2. EESTI MAAÜLIKOOI VILISTLASTE HINNANG OMANDATUD ETTEVÕTLUSALASTE TEADMISTE PUUDUJÄÄGILE JA ETTEVÕTLUSALASTEL TÄIENDUSKOOLITUSTEL OSALEMINE

2.1. Metoodika

Töös analüüsitavad andmed pärinevad ettevõtlusõppe programmi Edu ja Tegu raames tehtud vilistlaste ettevõtlusuuringust. Vilistlaste ettevõtlusuuring viidi läbi 2016. aastal Eesti Maaülikooli, Eesti Kunstiakadeemia ning Eesti Ettevõtluskõrgkooli Mainor poolt. Uuringu eesmärgiks oli uurida vilistlaste ettevõtlustegevust ja saada tagasisidet kõrgkoolis omandatud ettevõtluspädevuse arendamise võimaluste kohta. (Põder *et al.* 2016)

Käesolev uuring toimus 5. tegevussuuna „Pädevuste arendamine ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe alal” raames, mille käigus toetati kõrgkoolide ettevõtlikkuse arendamise ja ettevõtlusõppega tegelevate organisatsioonide pädevuste arendamist. Programmi 5. tegevussuunas toetati ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe alaste analüüside ja uuringute läbiviimist. (Vilistlaste ettevõtlusuuring... 2016: 5)

Uuringuga koguti infot vilistlaste ettevõtluse, ettevõtlikkuspädevuste ja senise ettevõtlusõppe analüüsimiseks. Selle alusel saavad kõrgkoolid tagasisidet, millised ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamisega seotud pädevusi on neil vaja arendada. (Sealsamas: 8)

Käesolevas töös kasutatud uuringu andmete kogumiseks kasutati veebipõhist ankeetküsitlust, mis toimus Eesti Maaülikooli vilistlaste seas 2016. a. sügisel (2.09.16- 18.10.16). Andmete kogumine oli ühildatud 2016. a. septembris toimunud vilistlasüritusega ja küsitluse ja ankeedi lingi saatmiseks kasutati sinna registreerunute kontaktandmeid. Konkreetselt oli uuringu korraldajatel 2448 e-posti aadressi. Lisaks sellele kasutati Eesti Maaülikooli õppeinfosüsteemis ülikooli emu-aadressi kõrvale registreeritud 4048 Eesti Maaülikooliga mitteseotud e-posti aadressi teise kontaktina. Seega saadeti Eesti Maaülikoolis kutse uuringus osalemiseks 6496-le e-posti aadressile, kellest omakorda 4206 olid ülikooli

lõpetanud 2006.-2016. aastatel. . Kirja polnud võimalik kätte toimetada 1847 e-posti aadressile, mille puhul saadi veateade. Küsitlust reklaamiti lisaks e-posti teed saadetud küsitlusekutsele ka ülikooli kodulehel, sotsiaalmeedias ja mitmesugustes Eesti Maaülikooliga seotud listides. (Sealsamas: 12)

Küsitlusele vastas 1457 Eesti Maaülikooli vilistlast, nendest 869 küsitlusele vastajat olid lõpetanud Eesti Maaülikooli perioodil 2006.-2016. 2006-2016 lõpetas Eesti Maaülikooli kokku 7226 inimest, mis teeb küsitlusele vastamise protsendiks 12,02%. (Sealsamas: 12)

Käesoleva töö autor ise andmete kogumises ei osalenud, vaid bakalaureusetöös olev analüüs on kogutud andmete edasitöötlus, mille käigus analüüsitakse andmetest konkreetseid alavaldkondi-hinnanguid ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalusele ning ettevõtlusalaste teadmiste-oskuste puudujäägile. Küsitluse neid alaosi pole seni üksikasjalikumalt vaadeldud. Töös on fookus Eesti Maaülikooli lõpetajate andmetel.

Uuringust saadud andmed kanti statistilise andmeanalüüsi programmi SPSS. Andmeid analüüsiti χ^2 -testiga ehk kasutati klassikalist kahemõõtmelist sagedustabeli alusel teostatavat testi, millega kontrolliti tunnuste seotuse statistilist olulisust. χ^2 -statistiku olulise korral $p < 0,05$, on seos kahe tunnuse vahel statistiliselt oluline. χ^2 -test võrdleb andmete alusel konstrueeritud sagedustabelit nõ ideaalse, sõltumatuse juhule vastava, sagedustabeliga. (Kaart 2012)

Lisaks on töös kasutatud ühefaktorilist dispersioonanalüüsi, et välja selgitada, kas valitud tunnuste lõikes EMÜ vilistlaste keskmised hinnangud oma ettevõtlusalaste teadmiste puudujäägile olid statistiliselt olulised ($p < 0,05$).

2.2. Valimi ülevaade

Andmeid analüüsiti 2006.-2016. aasta lõpetajate kohta. Kokku oli küsitlusele vastajaid selles ajavahemikus 869. Valimist moodustati kaks vahemikku, 2006-2010. aastal ning 2011-2016. aastal lõpetanud. Valimi esimeses vahemikus oli küsitlusele vastajaid 314 inimest, kes moodustasid vastanutest 36,1% ning teises vahemikus oli küsitlusele vastajaid 555 inimest, kes moodustasid vastanutest 63,9%.

Vastanud olid erinevatest vanuserühmadest, kõige noorem küsitlusele vastaja oli 22-aastane ning kõige vanem 60-aastane. Keskmine vanus oli 31,29 eluaastat. Vastanud jagati kolme erinevasse vanuserühma: kuni 30-aastased, 31-35-aastased ning 36-aastased ja vanemad. Kuni 30-aastaste vanuserühmas oli kõige rohkem vastajaid ning nad moodustasid kõigist vastanutest 54,8%. 31-35-aastaste vanuserühm moodustas 26,7% ning 36-aastaste ning vanemate vanuserühm moodustas 18,5% kogu vastanutest.

Valimi moodustasid 38,8% mehed ning 61,2% naised.

Haridustaseme järgi jagunesid valimis olnud vastajad järgmiselt: bakalaureus (42,2%), magister (46,3%), bakalaureuse ja magistri integreeritud õpe (10,7%) ning doktor (0,8%). Kuna doktoriõppe lõpetanud vastajate osakaal oli väga väike, siis jäid nad vastaja haridustaseme alusel tehtavast võrdlusest välja.

Vastajatel paluti vabas vormis nimetada oma lõpetatud eriala. Selle vastuse alusel moodustati analüüsis uued tunnused – mis instituudi vastaja lõpetas, ning mis õppekavagruppi vastaja oma eriala alusel kuulus.

Vilistlased jagunesid ka Eesti Maaülikooli viie erineva instituudi vahel järgmiselt. Kõige rohkem vastajaid pärines põllumajandus- ja keskkonnainstituudist (27,2%). Selle järgnesid majandus- ja sotsiaalinstituut (25,0%), metsandus- ja maaehitusinstituut (24,2%) ning tehnikainstituut (13,7%). Kõige vähem vastajaid oli veterinaarmeditsiini- ja loomakasvatuse instituudist, kes moodustasid valimist 10,2%.

Analüüsis jaotati vastajad ka õppekava grupi järgi ning tuli välja, et kõige rohkem vastajaid oli ärimajanduse ja halduse õppekavalt (25%). Sellele järgnes põllumajandus, metsandus ja kalandus (20%), tehnika, tootmine ja tehnoloogia (17,3%), arhitektuur ja ehitus (16,9%) ja bio- ja keskkonnateadused (16,8%). Kõige vähem vastajaid oli veterinaaria õppekavast (4,1%).

Küsitluse ankeedis paluti vastajatel hinnata, et mis valdkonnas nad praegu tegutsevad. Käesolevas analüüsis on algne tegevusvaldkondade nimekiri kokku võetud ja vastajad jaotati tegevusvaldkonna majandussektorite järgi: primaarsektor ehk põllu- ja metsamajandus, jahindus ja kalandus ning maavarade kaevandamine; sekundaarsektor ehk töötlev tööstus, energeetika-, gaasi- ja veevarustus, ehitus; tertsiaarsektor ehk kaubandus, majutus, side ja veondus, äriteenindus, riigivalitsemine, haridus, tervishoid, iluteenindus (Sõnastik s.a).

Kõige rohkem vastajaid tegutses uuringu hetkel tertsiaarsektoris (54,9%). Sellele järgnes sekundaarsektor, kus tegutses 26,0% vastajatest. Kõige vähem vastajaid tegutses primaarsektoris (19,1%).

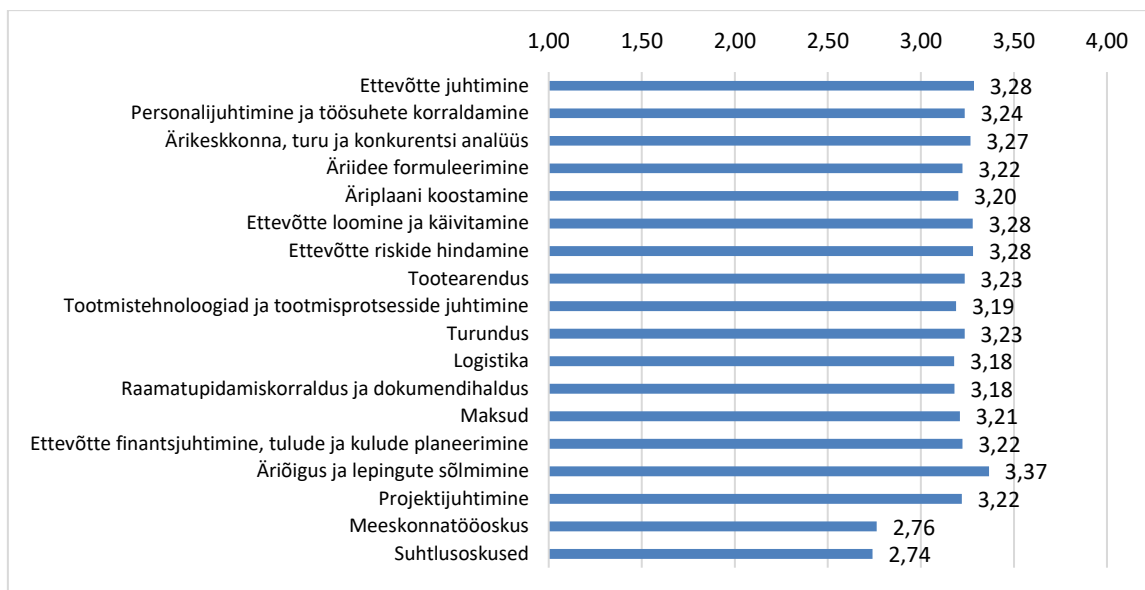
Vastajad jaotati ka ametikohtade järgi seitsmeks erinevaks rühmaks: juht (16,1%); tippspetsialist (14,7%); tehnik või keskastmespetsialist (27,0%); ametnik (12,9%); teenindus- või müügitöötaja (6,8%); põllumajanduse, metsamajanduse, jahinduse või kalanduse oskustöötaja (4,2%); kõik ülejäänud (18,3%) (oskustöötaja või käsitööline; seadme või masina operaator või koostaja; lihttööline; sõjaväelane; muu).

Valimis olnud vastanute käest uuriti ka seda, kas nad on tegutsenud ettevõtjana (FIE, äriühingu või MTÜ juhina) või on seda praegu. 23,4% tegutsevad hetkel ettevõtjana, 4,1% vastanutest ei tegutse ettevõtjana, kuid on seda varasemalt teinud ning 72,5% ei ole tegutsenud ega tegutse ka praegu ettevõtjana.

2.3. Hinnangud ettevõtlusalaste oskuste/teadmiste puudujäägile töö- ja ettevõtlusalases tegevuses

Euroopa Komisjon (Komisjoni teatis ... 2016: 2) on välja toonud, et liiga vähestel kõrgkooli lõpetanutel on äritegevuse alustamiseks vajalik ettevõtlikkus ning vastavad oskused. Samuti hindavad haridustöötajad ja kõrgkooli lõpetanud oma tööturuks ettevalmistatust erinevalt. Käesolevas töös on põhiline fookus hinnangutel, millistest ettevõtlusalastest teadmisest või oskusest on Eesti Maaülikooli vilistlastel peale kooli lõpetamist puudu jäänud.

Ankeedis oli küsimus puudujääkide kohta sõnastatud järgmisel „*Millistes ettevõtlusealastest teadmistest, oskustest on Teil peale õpingute lõppu jäänud oma töölalases ja/või ettevõtlustegevuses kõige enam vajaka?*“ Kokku hinnati 18 erinevat teadmist/oskust, mille keskmised hinnangud on märgitud joonisel 2. Hinnanguid sai anda 5-palli süsteemis, kus 5 tähendas kindlasti jah ning 1 tähendas kindlasti mitte.

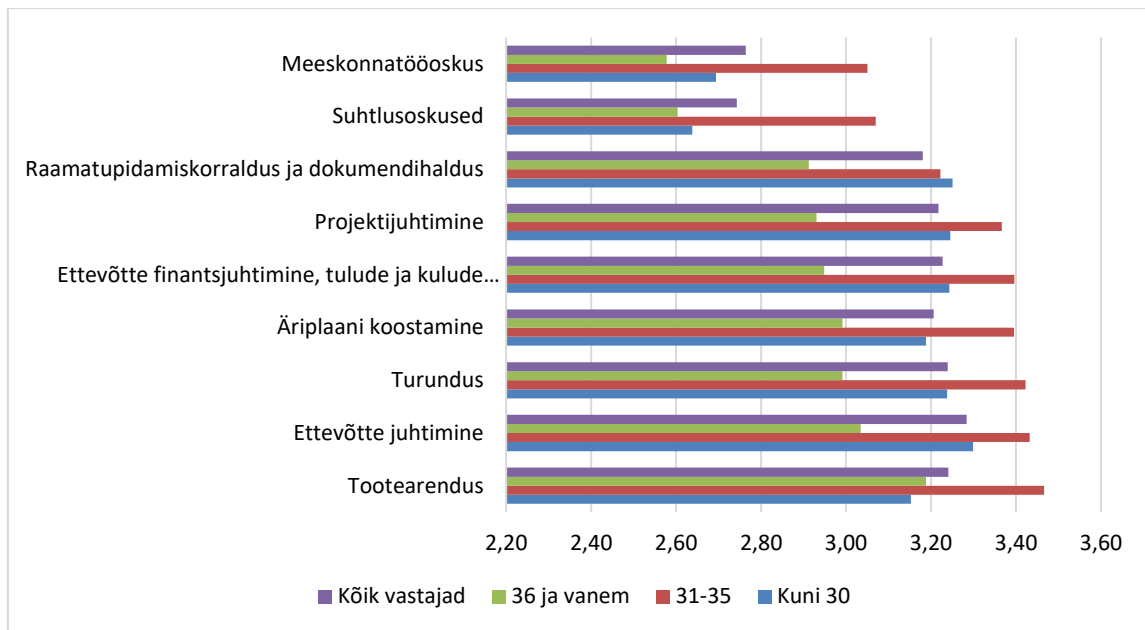

Joonis 2. Hinnang ettevõtlusalaste teadmiste/oskuste puudujäägile, keskmine hinne.

Kõige kõrgema hindegiga ehk suurima puudujäägiga teadmist märkisid vastajad äriõiguse ning lepingute sõlmimise (Joonis 2). Sellele järgnesid ettevõtte juhtimine, ettevõtte loomine ja käivitamine ning ettevõtte riskide hindamine. Kõige väiksema hinde ehk vähesema puudujäägiga hinnati suhtlus- ning meeskonnatööoskust.

Hinnangu andmist kontrolliti ka erinevate sotsiaaldemograafiliste alusel, mis võis mõjutada hinnangut. Analüüsiks valiti 11 erinevat demograafilist tunnust: lõpetamisvahemik, sugu, vanus, haridustase, instituut, õppekavagrupp, tegevussektor, ametikoht, ettevõtjana tegutsemine, ettevõtlusalaste ainete läbimine ning ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemine. Valitud tunnuste statistilist olulisust kontrolliti ühefaktorilise dispersioonanalüüsiga ning testi tulemusena mõjutas kuus tunnust hinnangu andmist.

Esimene tunnus, mis hinnangu andmist mõjutas, oli vastaja vanus. Ka siin analüüsi osas olid vastajad jagatud kolme vanuserühma: kuni 30-aastased, 31-35-aastased ning 36-aastased ja vanemad. Vanusegrupid hindasid üheksat teadmist/oskust statistiliselt keskmisest erinevalt (Joonis 3). Üheksast teadmisest/oskusest hindas 31-35 vanusegrupp kaheksa kõige suurema puudujäägiga, milleks olid ettevõtte juhtimine, äriplaani koostamine, tootearendus, turundus, ettevõtte finantsjuhtimine, tulude ja kulude planeerimine, projektijuhtimine, meeskonnatööoskus ning suhtlusoskused.

Joonis 3. Keskmised hinnangud puudujääkidele vanusegruppide lõikes ($p < 0,05$).

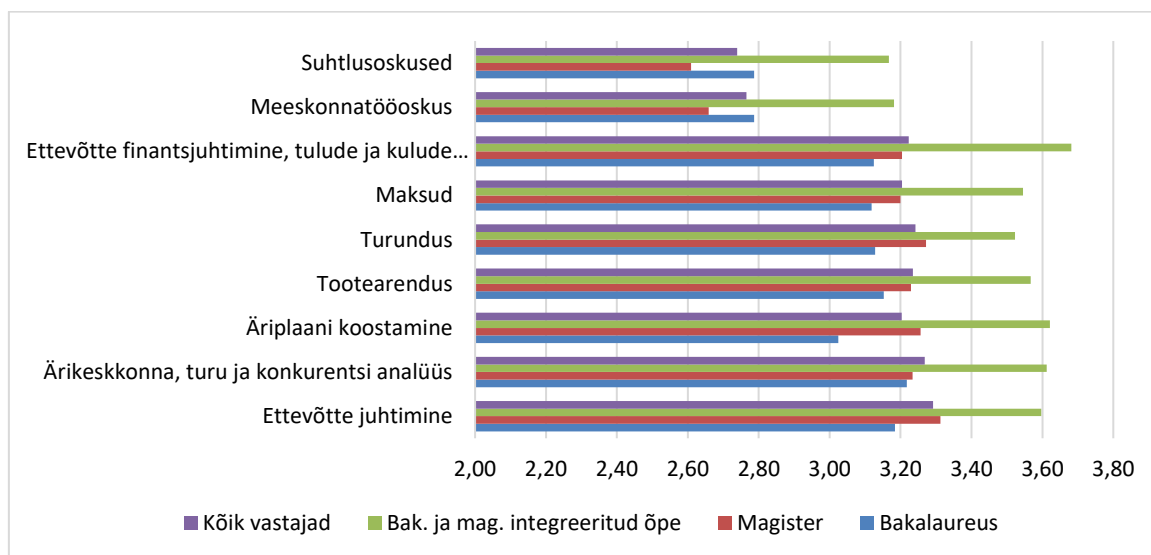
Vastaja vanus mängis hinnangu andmisel suurt rolli. 31-35-aastased hindasid enamust oma teadmiste puudujääki keskmisest suuremana. Selles vanusegrupis võis hinnangu andmisel rolli mängida jällegi see tegur, et vastaja kuulub vanusegruppi, kus alustatakse kõige suurema tõenäosusega ettevõtlusega. Selle tõttu on neil reaalne kogemus ettevõtlusalal ning oskus hinnata, millistest teadmistest neil on jäänud vajaka. Samuti on selles vanusegrupis olevad inimesed tõenäoliselt leidnud erialase töö ning vähemal või suuremal määral kokku puutunud ettevõtlusalaste teadmistega.

Kuni 30-aastased hindasid peaaegu kõiki teadmiste puudujääki väiksemaks kui 31-35-aastased, välja arvatud raamatupidamiskorraldus/dokumendihaldus. See oskus oli kuni 30-aastastel hinnatud kõrgemalt kui teisel kahel grupil. See on ka vanusegrupp, milles alustatakse kõige väiksema tõenäosusega ettevõtlusega, seega ilmselt vastaja ei oska veel täpselt hinnata, millistest teadmistest tal on reaalses töökogemuses puudu jäänud.

36-aastased ja vanemad hindasid oma teadmisi (välja arvatud tootearendus) keskmisest madalama hindegaga ehk nende arvates pole neil vajalike teadmiste puudujääk niivõrd suur kui nendest noorematel vastajatel. Selle tulemuse võib kirjutada ka vastaja elukogemuse arvele, sest mida vanem on vastaja, seda rohkem aega on tal lõpetamisest möödas ning on suutnud ennast selle aja jooksul täiendada ja on võimalik, et puudujäägi hindamine pole enam adekvaatne.

Kui kõige vanem vanusegrupp hindas kõiki oma teadmiste puudujääki madalamaks keskmisest, siis oli üks oskus, mille kõige noorem vanusegrupp hindas kahest eelnevast madalama hindegaga. Selleks oli tootearendus ning see võib tuleneda sellest, et noored puutuvad pidevalt kokku uute tehnoloogiate, seadmete ja võimalustega ning selle tõttu võis ka nende vajakajäämise hinnang olla madalam.

Järgmine tunnus, mis hinnangu andmist mõjutas, oli haridustase. Vastajad olid jaotatud kolme haridustaseme kaupa: bakalaureuseõpe, magistriõpe ning bakalaureuse ja magistri integreeritud õpe. Bakalaureuse ja magistriõpe hindasid oma teadmiste puudujääki suhteliselt sarnaselt (Joonis 4). Bakalaureuse ja magistri integreeritud õppe lõpetanud hindasid oma teadmiste puudujääki keskmisest kõrgemalt ehk sellesse gruppi kuuluvate vastajate ettevõtlusalaste teadmiste puudujääk oli nende hinnangul kõige suurem. See on ka loogiline tulemus, sest Eesti Maaülikooli bakalaureuse ja magistri integreeritud õppekavades (näiteks veterinaarmeditsiin) on vähe tähelepanu pööratud ettevõtlusalastele ainetele (Bakalaureuse-, ehitusinseneri ... 2018). Selle tõttu on ka vajakajäämised suuremad, mis mõjutavad hinnangu andmist.

Joonis 4. Keskmised hinnangud puudujääkidele haridustasemete lõikes ($p < 0,05$).

Hinnangu andmist mõjutas ka see, millises instituudis vastaja õppis. Eesti Maaülikoolil on viis erinevat instituuti: majandus- ja sotsiaalinstituut, metsandus- ja maaehitusinstituut, põllumajandus- ja keskkonnainstituut, tehnikainstituut ning veterinaarmeditsiini- ja loomakasvatuse instituut.

18 teadmisest/oskusest hindasid erinevatest instituutidest pärit inimesed statistiliselt erinevalt 16 teadmist/oskust (Lisa 1). Kõige suurema puudujäägiga hindasid oma teadmisi vastajad, kes olid pärit tehnikainstituudist. 16 statistiliselt erinevalt hinnatud teadmisest hindasid tehnikainstituudist pärit õppurid 12 teadmist/oskust kõige kõrgema hindegaga. Tulemus võis kujuneda selliseks selle tõttu, et tehnikainstituudi õppekavades pole ühtegi ettevõtlusalast ainet ning see mõjutas tulemust. Samuti on üks vastajatest lisanud, kes õppis tehnikainstituudis, et tema õpingute põhirõhk oli energeetikal. Ettevõtlusalaseid aineid sai läbi kas valik- või vabaainetena ning tema sõnul oli nendest üksikutest ainepunktidest põhjalikku teadmiste pagasit võimatu omandada.

Kõige madalama hindegaga hindasid oma puudujääke inimesed, kes õppisid majandus- ja sotsiaalinstituudis. Seda võis ka eeldada, sest selle instituudi õppekava keskendubki ettevõtlusõppele ning oleks loogiline arvata, et tänu sellele on lõpetanutel ka selles vallas kõige paremad teadmised.

Samuti mõjutas hinnangu andmist see, millisest õppekavagrupist vastaja pärit oli. Õppekavagruppe oli kokku kuus: arhitektuur ja ehitus; bio- ja keskkonnateadused; põllumajandus, metsandus ja kalandus; tehnika, tootmine ja tehnoloogia; veterinaaria; ärimajandus ja haldus.

Vastajatel paluti hinnata 18 erinevat teadmist, millest 17 teguri puhul olid erinevused statistiliselt olulised (Lisa 2). Kaheksat teadmist hindasid kõige suurema puudujäägiga tehnika, tootmise ja tehnoloogia õppekavagrupp. Kõige suurema puudujäägiga hindasid nad ettevõtte juhtimise oskust, ärikeskkonna, turu ja konkurentsi analüüsi ning personalijuhtimist ja töösuhete korraldamist.

Kuut teadmist seitsmeteistkümnest hindas veterinaaria õppekavagrupp kõige kõrgemalt. Veterinaaria õppekavagrupist pärit vilistlastele oli suurim puudujääk personalijuhtimises ja töösuhete korraldamises, samuti ettevõtte juhtimises ning raamatupidamiskorralduses.

Finantsalaseid teadmisi (raamatupidamiskorraldus ja dokumendihaldus; maksud; ettevõtte finantsjuhtimine) hindasid õppekavagrupid, välja arvatud ärimajandus ja haldus, suhteliselt sarnaselt ning keskmisest suurema puudujäägiga.

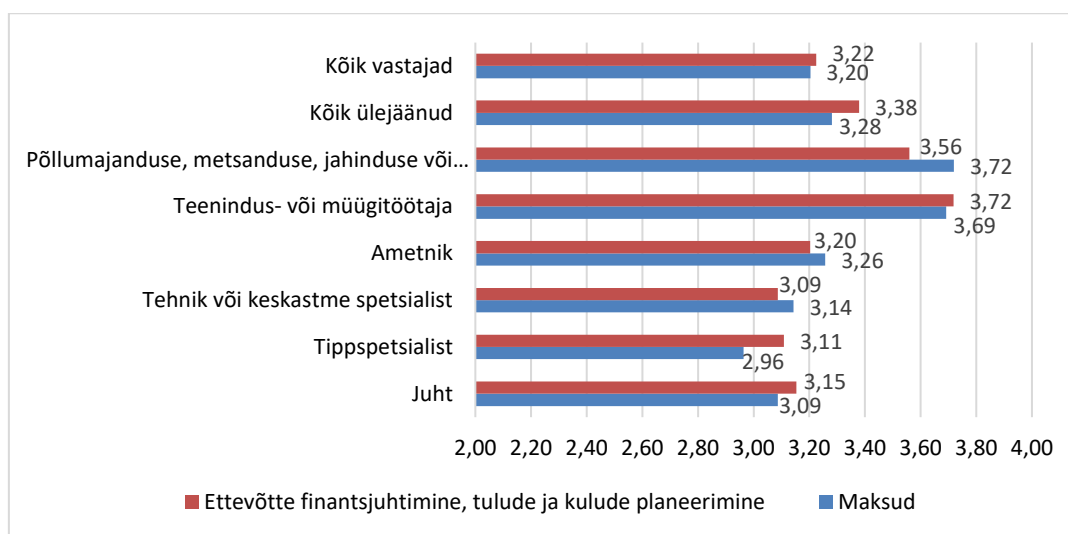
Kõige madalamalt hindas puudujääke ärimajanduse ja halduse õppekavagrupp, sest Eesti Maaülikoolil on 3 eriala, millest kõik sisaldavad olulisel määral ettevõtlusõpet. Samuti

kuuluvad need erialad ainukesena majandus- ja sotsiaalinstituuti, mille tõttu on majandus- ja sotsiaalinstituudi ning ärimise ja halduse õppekavagrupi hinnangud ühesugused.

Hinnangu andmist mõjutas ka inimese ametikoht, kellenä ta töötab. See on loogiline hüpoteesi tõestus, sest erinevatel ametikohtadel on vaja erineval hulgal ettevõtlusalaseid teadmisi. Mõni koht, näiteks juhi ametikoht, vajab rohkem ettevõtlusalaseid teadmisi kui näiteks põllumajanduse oskustöötaja.

Dispersioonanalüüs näitas aga, et kahe teguri puhul olid erinevused ametikohtade hinnangutes statistiliselt olulised. Nendeks olid ettevõtte finantsjuhtimine, tulude ja kulude planeerimine ning maksud.

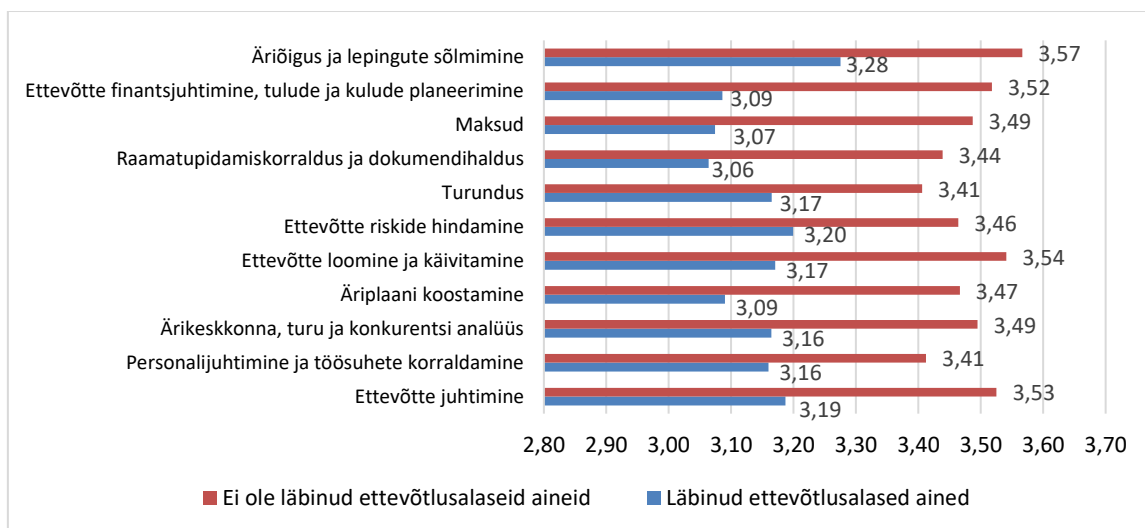
Kuigi juhi ametikohal on kõige rohkem vaja ettevõtlusalaseid teadmisi, on just selle ametikoha grupp hinnanud oma ettevõtlusalaseid teadmisi kõige väiksema puudujäägiga (Joonis 5). Sarnaselt juhile hindasid oma ettevõtlusalaste teadmiste puudujääke ka tippspetsialist ning tehnik/keskastmespetsialist.

Joonis 5. Keskmised hinnangud puudujääkidele ametikohtade lõikes ($p < 0,05$).

Teistest ametikohtadest kõrgemalt hindasid oma teadmiste puudujääki teenindus- või müügitöötaja ning põllumajanduse, metsanduse, jahinduse või kalanduse oskustöötaja. Nende kahe ametikoha jaoks olid kõige suuremaks probleemiks maksud ning ettevõtte finantsjuhtimine, tulude ja kulude planeerimine.

Analüüsi ka seda, kas hinnangutes oli erinevus, kui vastaja läbis ettevõtlusalaseid aineid või mitte. Vastajad hindasid erinevalt 11 erinevat teadmist/oskust. Joonis 6 toob välja hinnangud, kus erinevused keskmistest olid statistiliselt olulised.

Joonis 6. Keskmised hinnangud puudujääkidele ettevõtlusainete läbimise lõikes ($p < 0,05$).

Ettevõtlusalaseid aineid mitteläbinud vastajad hindasid kõikide teadmiste ja oskuste puhul puudujääki suuremaks ehk keskmised hinnangud olid nende puhul kõrgemad. See on ka loogiline tulemus, sest paremad teadmised tulevad siiski sellest, kui inimene on ettevõtlusalaseid aineid läbinud ning puudujääk on selle võrra väiksem, et kokkupuude on olemas olnud. Kõige suuremad olid vahed ettevõtte finantsjuhtimise, tulude ja kulude planeerimise, maksude, äriplaani koostamise ning ettevõtte loomise ja käivitamise oskustes.

2.4. Ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemine

Euroopa Komisjon (Komisjoni teatis ... 2016: 2) on välja toonud, et tööturgude toimimiseks ning ajakohastamiseks, mis tagab tööotsijatele, töötajatele ning tööandjatele uued paindlikud võimalused ja kindlustunde, on väga oluline inimestel pidevalt oma oskusi täiendada ning uusi teadmisi omandada.

Küsitlusele vastajate käest uuriti, millistel ettevõtlusalastel täienduskoolitustel nad on osalenud. Ettevõtlusalaste täienduskoolituste nimekiri on toodud tabelis 1. Muu valdkonna

all nimetati selliseid koolitusi nagu toodete eksportimine, ökoturism, müük, reklaamindus ning töökeskkonna koolitused.

Kõigist vastanutest osales ettevõtlusalastel täienduskoolitustel 29,7% ehk vastaja oli nimetanud vähemalt ühe valdkonna, mille koolituse nad olid läbinud. 70,3% ei ole ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalenud.

Tabel 1. Ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemine

Ettevõtlusalane täienduskoolitus	Osalemise %
Raamatupidamiskorraldus ja dokumendihaldus	33
Meeskonnatööoskus	31,5
Maksud	29
Turundus	28,5
Suhtlusoskused	27,5
Personalijuhtimine ja töösuhete korraldamine	26
Äriplaani koostamine	25,5
Projekti juhtimine	25
Ettevõtte finantsjuhtimine, tulude ja kulude planeerimine	23
Ettevõtte juhtimine	21,5
Ärikeskkonna, turu ja konkurentsi analüüs	16,5
Ettevõtte loomine ja käivitamine	16,5
Tootearendus	15
Äriidee formuleerimine	14,5
Äriõigus ja lepingute sõlmimine	14
Ettevõtte riskide hindamine	13,5
Tootmistehnoloogiad ja tootmisprotsesside juhtimine	10
Muu	6
Logistika	3

Kõige populaarsem ettevõtlusalane täienduskoolitus oli raamatupidamiskorraldus ja dokumendihaldus, kus osales 33% kõigist ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalenutest. Raamatupidamiskorraldus ja dokumendihaldus võis olla kõige populaarsem selle tõttu, et kõik õppekavagrupid, välja arvatud ärimus ja haldus, hindasid selle oskuse vajakajäämist keskmisest kõrgema hindega. See tähendab seda, et puudujääk oli suurem ning võib eeldada, et selle tõttu käiakse ka rohkem vastaval täienduskoolitusel. Samuti võib põhjuseks tuua ka selle, et raamatupidamiskorralduses on pidevad muutused, tulevad uued seadused, uued programmid ning võimalused selle korraldamiseks.

Samuti on maksud esikolme kuuluv täienduskoolitus, sest Eesti Maaülikooli kuuest õppekavagrupist viis (v.a. ärandus ja haldus) on hinnanud teadmisi maksudest keskmisest kõrgema puudujäägiga. Selline hinnang võib kindlasti mõjutada täienduskoolitustel osalemist, sest teadmisi maksudest on vaja igal elualal ja -ametil. Maksuseadused on samuti pidevas muutumises ja nendega peaks iga inimene kursis olema.

Analüüsist tuleb välja huvitav fakt, et kuigi meeskonnatööoskuse täienduskoolitus on populaarsuselt teisel kohal ning suhtlusoskuste täienduskoolitus on viiendal kohal, on need kaks oskust hinnatud kõige madalama hindega puudujäägi seisukohalt ehk nende kahe oskuse puudujääk on olnud tudengite seas kõige madalam.

Samuti on tähtsal kohal turunduse täienduskoolitus, sest tänapäeval on väga tähtis just digiturundus ning oskus selle kaudu tarbijateni jõuda. Sotsiaalmeedia kanalid (Facebook, Instagram), mis on paljude ettevõtete jaoks primaarsed turunduskanalid, muudavad oma algoritme ja tarbijateni jõudmine on raskendatud. Selle tõttu on vaja inimesel oskusi ja teadmisi, kuidas uued algoritmid töötavad, et jõuda suure hulga tarbijateni.

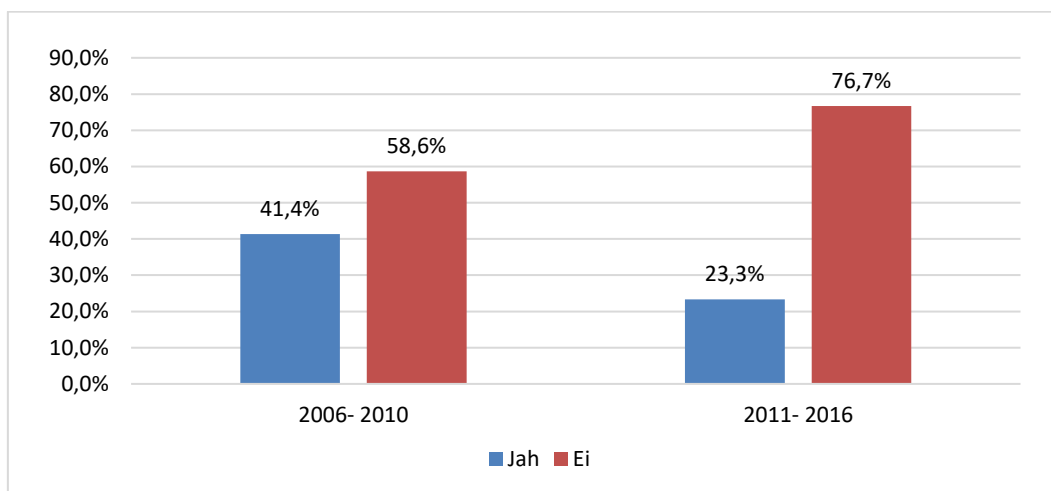
Eesti Maaülikooli vilistlased hindasid äriõiguse ja lepingute sõlmimise oskust kõigist oskustest/teadmistest kõige suurema puudujäägiga. Kuigi puudujääk oli sellel oskusel kõige suurem, pole see otseselt mõjutanud samal täienduskoolitusel osalemist. Äriõiguse ja lepingute sõlmimise täienduskoolitusel osales 14% kõigist täienduskoolituse osalejast ja see oli üks vähempopulaarsematest täienduskoolitustest vastajate seas.

Analüüsis ka uuriti, millised tegurid mõjutavad täienduskoolitustel osalemist. Täienduskoolitustel osalemise mõjurite väljaselgitamiseks tehti risttabeleid ning seose statistilist olulisust kontrolliti χ^2 -testiga. Testidega kontrolliti, kas täienduskoolitustel osalemist mõjutavad sotsiaaldemograafilised tunnused: lõpetamisvahemik, vastaja sugu, vanus, instituut, õppekavagrupp, tegevussektor, ametikoht, kas on tegutsenud/tegutseb ettevõtjana, ettevõtlusalaste ainete läbimine, haridustase.

χ^2 -testiga statistilist olulisust kontrollides selgus, et valitud sotsiaaldemograafilistest tunnustest viis mõjutas ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemist ($p < 0,05$) ning viis tunnust ei mõjutanud ($p > 0,05$) (vt. ka Tabel 2).

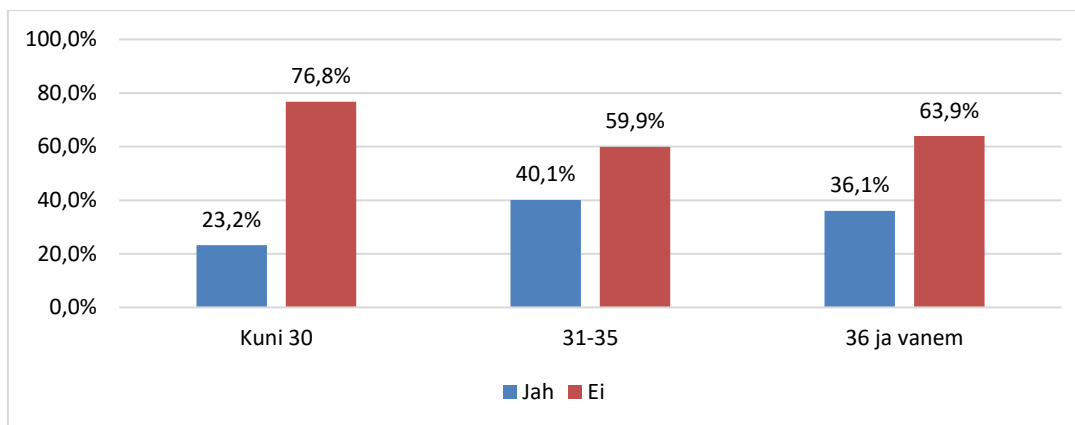
Täienduskoolitustel osalejad jaotati ka lõpetamisvahemiku järgi kaheks grupiks, 2006-2010 ja 2011-2016, ning vaadati, kumb grupp on rohkem täienduskoolitustel osalenud.

2006.-2010. aastal lõpetanutest osales täienduskoolitustel 41,4% ning 2011-2016. aastal lõpetanutest osales täienduskoolitustel 23,3% (Joonis 7). χ^2 -testiga kontrolliti hüpoteesi, kas lõpetamisvahemik mõjutas täienduskoolitustel osalemist. Testist selgus, et lõpetamisvahemik mõjutab täienduskoolitustel osalemist ($p < 0,05$). Varem lõpetanute grupis oli osakaal statistiliselt suurem ehk mida varem lõpetanud, seda suurem oli tõenäosus, et ta on täienduskoolitusel osalenud.

Joonis 7. Ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemine lõpetamisvahemiku järgi.

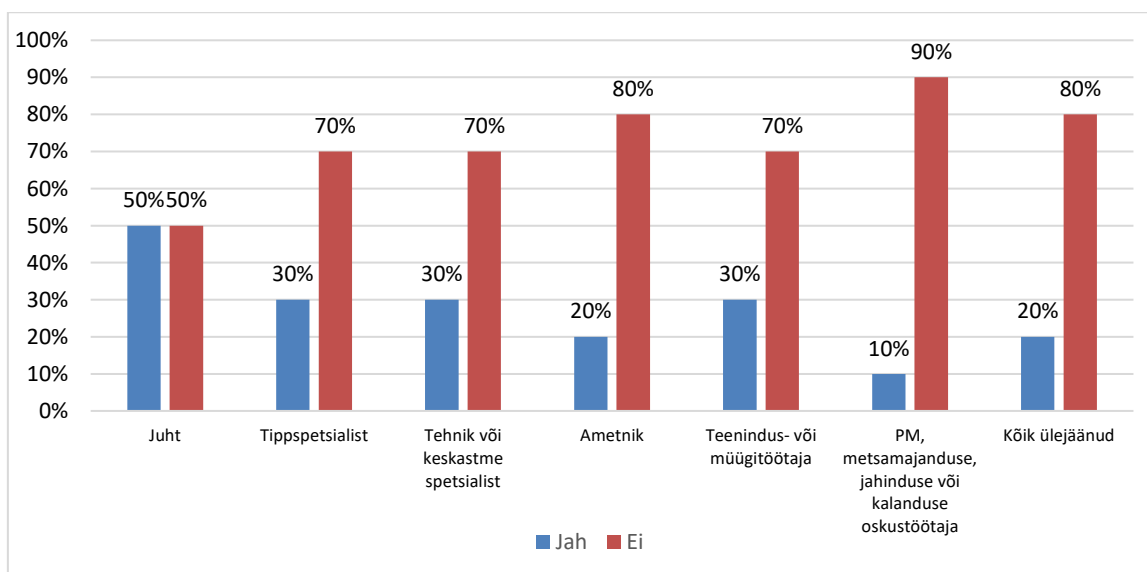
Ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemist mõjutas ka vastaja vanus ($p < 0,05$). Vastajad jagati kolmeks vanusegrupiks: kuni 30-aastased, 31-35-aastased ning 36-aastased ja vanemad. Kuni 30-aastastest osales ettevõtlusalastel täienduskoolitustel 23,2% vastajatest. 31-35-aastastest osales täienduskoolitustel 40,1% ning 36-aastastest ja vanematest osales täienduskoolitustel 36,1% (Joonis 8). Siin on loogiline seos ka vastaja lõpetamisvahemikuga, sest mida hiljem on inimene kooli lõpetanud, seda noorem on ta vanuse poolest on. Seega mida varasemalt on vastaja kooli lõpetanud, seda vanem ta ka on ning suurema tõenäosusega on käinud ettevõtlusalasel täienduskoolitusel.

Joonis 8. Täienduskoolitustel osalemine vanusegruppide lõikes.

Samuti kontrolliti χ^2 -testiga ametikoha mõju ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemisele. Ametikohad jaotati seitsmeks erinevaks grupiks: juht, tippspetsialist, tehnik või keskastmespetsialist, ametnik, teenindus- või müügitöötaja, põllumajanduse, metsamajanduse, jahinduse või kalanduse oskustöötaja ning kõik ülejäänud. Testist selgus, et ametikoht mõjutab täienduskoolitustel osalemist ($p < 0,05$).

Kõige rohkem osales täienduskoolitustel inimesed, kes töötasid juhi ametikohal. 50% juhtidest osales ettevõtlusalastel täienduskoolitustel (Joonis 9). Suur arv tuleneb sellest, et juhi töökohustuste hulka kuulub terve ettevõtte ning selle töötajate juhtimine. Pidevalt on vaja uusi teadmisi, kuidas midagi teha või kui teatud süsteem/korraldus muutub, on vaja oskusi ning teadmisi, kuidas muudatust ellu viia (näiteks turundus, raamatupidamiskorraldus).

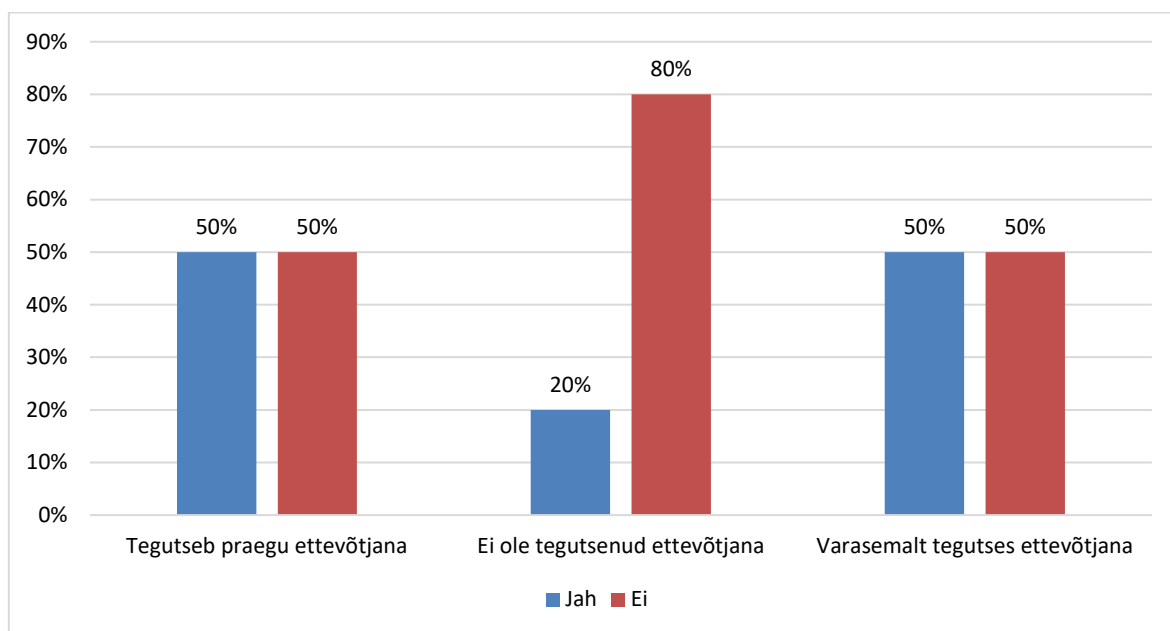

Joonis 9. Täienduskoolitusel osalemine ametikohtade lõikes.

Kõige vähem osales täienduskoolitustel põllumajanduse, metsamajanduse, jahinduse või kalanduse oskustöötaja ametikohal töötanud vastajatest (10%). Madal osalus võib tuleneda sellest, et sellisel ametikohal töötav inimene puutub vähem ettevõtlusalaste teadmistega kokku ning selle tõttu pole vaja ka täienduskoolitustel osaleda.

Ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemist mõjutas ka see, kas inimene tegutseb või on varem tegutsenud ettevõtjana ($p < 0,05$). Kõige vähem on täienduskoolitustel osalenud need, kes ei ole tegutsenud ettevõtjana, nendest osales ettevõtlusalastel täienduskoolitustel 20% inimestest (Joonis 10). Selline tulemus võib olla selle tõttu, et inimesel pole olnud vajadust ennast pidevalt täiendada, sest ta ei pea vastutama oma ettevõtte eest, kus on pidev areng ja uued ettevõtlusalased teadmised olulised.

Samas ettevõtjana tegutsemine/varem tegutsemine mõjutab oluliselt osalust, sest 50% mõlemast grupist on osalenud ettevõtlusalastel täienduskoolitustel. Selle põhjuseks võib olla jällegi see, et ettevõtjana on vaja pidevalt uusi teadmisi, et ettevõtte oleks jätkusuutlik ning ajaga kaasas käiv.

Joonis 10. Ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemine ettevõtlustegevuse alusel.

Viimaseks teguriks, mis mõjutas ettevõtlusalastel koolitustel osalemist, oli ettevõtlusalaste ainete läbimine ($p < 0,05$). Ettevõtlusalaseid aineid läbis 66,7% vastajatest, kellest 30% on osalenud ettevõtlusalastel täienduskoolitustel. 33,3% vastajatest ei läbinud ettevõtlusalaseid

aineid ning nendest osales ettevõtlusalastel täienduskoolitustel 20% vastajatest. See on huvitav tulemus, sest see grupp, kes on läbinud ettevõtlusalaseid aineid, on ka rohkem täienduskoolitustel osalenud. Kuigi loogiliselt võiks eeldada, et inimene, kes pole ettevõtlusalaseid aineid läbinud, peaks rohkem osalema täienduskoolitustel, et vajalikke teadmisi saada, kuid see hüpotees ei osutunud tõseks.

2.5. Järeldused ja ettepanekud

Käesolevas töös käsitletud küsimus ülikoolis omandatud ettevõtlusega seotud teadmiste ja oskuste puudujääkide kohta puudutasid ettevõtlikkusega seotud pädevusi ja ettevõtlusõppe senist kättesaadavust. Teoreetilises osas väljatoodu alusel saab hinnata, et nii rahvusvahelisel tasandil (nt. Komisjoni teatis ... 2016 jms dokumendid) kui ka Eestis (nt. Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010) on nende pädevuste arendamist ja ettevõtlusõppe rolli sellest teadvustatud. Samaaegselt on riiklikult rõhutatud elukestva õppe ja regulaarsete täienduskoolituste vajadusele (nt. Eesti elukestva ... 2014 jms dokumendid).

Käesolevas töös kasutatud andmed mõõtsid Fayolle (2008) ja Lackeuse (2015) määratluse järgi ettevõtluse õpetamist ja ettevõtjaks õpetamist, sest küsimuste rõhk oli ettevõtlusega seotud teadmistel ja oskustel. Konkreetselt ei uuritud, kuivõrd õpe sisaldas läbi tegevuste ja kogemuste õppimist ehk kui palju keskendutakse Eesti Maaülikoolis Fayolle (2008) määratluse järgi inimese ettevõtlikuks arendamisele.

Käesolevas analüüsis koguti infot konkreetselt ülikoolis ja täienduskoolitustel omandatud pädevuste kohta. Alljärgnevalt on analüüsi tulemused kokku võetud tabelitena. Vajakajäämist hinnangute mõjureid kontrolliti ühefaktorilise dispersioonanalüüsiga, millega selgitati 11 tunnusest välja need, mis mõjutasid hinnangu andmist ($p < 0,05$). Tulemused on toodud tabelis 2.

Tabel 2. Teadmiste/oskuste puudujäägi hinnangu andmist mõjutavad tegurid

Tegur	Mõju teadmiste/oskuste puudujääkide hinnangule
Lõpetamisvahemik	Ei mõjuta
Sugu	Ei mõjuta
Vanus	Mõjutab
Haridustase	Mõjutab
Instituut	Mõjutab
Õppekavagrupp	Mõjutab
Tegevussektor	Ei mõjuta
Ametikoht	Mõjutab
Ettevõtjana tegutsemine	Ei mõjuta
Ettevõtlusalaste ainete läbimine	Mõjutab
Osalenud ettevõtlusalastel koolitustel	Ei mõjuta

Ettevõtlusalastel koolitustel osalemist mõjutavate tegurite statistilist olulisust kontrolliti χ^2 -testiga. Valiti välja 10 erinevat sotsiaaldemograafilist tunnust, mis on toodud tabelis 3. Kümnest tegurist viis mõjutas ettevõtlusalastel koolitustel osalemist ($p < 0,05$).

Tabel 3. Ettevõtlusalastel koolitustel osalemist mõjutavad sotsiaaldemograafilised tunnused

Tegur	Mõju täienduskoolitusel osalemisele
Lõpetamisvahemik	Mõjutab
Sugu	Ei mõjuta
Vanus	Mõjutab
Instituut	Ei mõjuta
Õppekavagrupp	Ei mõjuta
Tegevussektor	Ei mõjuta
Ametikoht	Mõjutab
Ettevõtjana tegutsemine	Mõjutab
Ettevõtlusalaste ainete läbimine	Mõjutab
Haridustase	Ei mõjuta

Töös tehtavast analüüsist tuleb välja, et rohkem peaks tähelepanu pöörama erinevatel haridustasemetel jagataval ettevõtlusõppel. Varasemalt rohkem peaks ettevõtlusõppele keskenduma bakalaureuse ja magistri integreeritud õpe, sest selle haridustasemega vilistlased hindasid oma teadmiste puudujäägi kõige kõrgemalt võrreldes bakalaureuse- ja magistriõppega.

Kuna ettevõtlusalaste teadmiste puudujääki hindasid suuremaks need vastajad, kes ei olnud ettevõtlusõpet ega -aineid läbinud, siis võiks Eesti Maaülikool lisada igasse õppekavasse põhilised ettevõtlusalased ained. See on selle tõttu, et ükskõik, millises eluvaldkonnas inimene tegutseb, võib tal vaja minna ettevõtlusalaseid teadmisi. Seda tõi välja ka analüüs, et näiteks põllumajanduse, metsanduse, jahinduse või kalanduse oskustöötaja on hinnanud teadmisi maksudest kõikidest teistest ametitest kõrgemalt. Sellest võib järeldada, et igal ametikohal töötades on vaja põhilisi ettevõtlusalaseid teadmisi.

Samuti on vastajad ise välja toonud, kus paluti hinnata ettevõtlusalaste teadmiste puudujääke, et kuigi nende eriala polnud ettevõtlusega seotud, tundsid nad, et oleks võinud koolist mõned vastavad teadmised omandada, sest need olid hilisemas elus vajalikud. Näiteks tõi üks vastaja välja, et ta lõpetas veterinaarmeditsiini eriala, mis kuulub haridustasemelt bakalaureuse ja magistri integreeritud õppesse, kus ei olnud ühtegi ettevõtlusalast ainet. Peale kooli lõpetamist hakkas ta tööle erakliinikus juhtival positsioonil ning sellel alal töötades ta tundis suurt puudust ettevõtlusega seotud teadmistest. Vastaja sõnul päästis teda olukorras hakkamasaamiseks see, et ta oli lõpetanud gümnaasiumi, kus õppis ärikallakuga klassis.

Üks vastajatest on välja toonud veel selle, et ta tundis puudust erialaspetsiifilisest ettevõtlusteabest. Vastaja hinnangul peavad ettevõtlusega seotud teemad ja õpe olema omandatava erialaga tihedalt seotud ning näidete ja juhtumiuuringupõhised. Vastaja toob välja, et igas osakonnas võiks olla vastava eriala või valdkonna kogemuste ja teadmistega ettevõtlusspetsialist, kes on kursis ka vastava eriala spetsiifikaga.

Kui näiteks põllumajandust õppinud ning seal tegutsev isik sooviks kunagi luua oma ettevõtte, oleks tal lihtsam alustada, sest vajalikud teadmised ja oskused on koolipingist kaasa saadud. Isegi kui inimene ettevõtjaks ei hakka, aitaksid ettevõtlusalased teadmised igas eluvaldkonnas kaasa. Näiteks teadmised turundusest aitaksid igal müügiga tegeleva inimesel toodet/teenust paremini müüa, kui inimesel on teadmised, kuidas tarbijateni paremini jõuda.

Teadmiste parandamiseks saab kasutada ka erinevaid lähenemisi, mis aitaks õppele kaasa. Selleks võib olla rohkemate praktikute, näiteks ettevõtluskogemusega ettevõtjate, kaasamine õppesse. Samuti võiks kasutada simulatsioone ja erinevaid reaalselt kogemust jälgendavaid ülesandeid, mis aitaksid hilisemas elus selliste asjadega kokkupuutel kergemini toime tulla.

Ettevõtlusõppe lisamine õppekavadesse ei tähenda kohe seda, et inimesest peaks saama ettevõtja, vaid see arendab inimese interdistsiplinaarseid oskusi, mis on vajalikud tänapäevases ühiskonnas (Ettevõtlusõppe edendamise ... 2010: 7). Ettevõtlikumaks aitab inimese muuta keskkond, kus ta viibib. Kui koolis on eeskujuna õppejõud, kes on ise ettevõtlikud ning jagavad oma teadmisi ning kogemusi, annab see tudengitele lisaks teadmiste ja oskuste arendamisele indu ka ettevõtlikumaks hakata.

Teadmisi ja oskusi saab lisaks kooliharidusele arendada ka täiskasvanuõppes. Euroopa Komisjon (Komisjoni teatis ... 2016) on oma tegevuskavas välja toonud, et tänapäevases ühiskonnas on oluline pidevalt täiendada oma oskusi ning omandada uusi teadmisi. Selle tõttu on Eesti elukestva õppe strateegias (2014: 3) eesmärk suurendada aastaks 2020 täiskasvanute õppes osalemise määra 20 protsendini. Töö autori valimis olnud vastajatest osales täienduskoolitustel 29,7%, mis ületab Eesti elukestva õppe strateegia eesmärgi.

Ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemist mõjutavad mitmed tegurid. Esimesed tegurid, mis osalust mõjutavad, on vastaja lõpetamisvahemik ning vanus. Mida varem on vastaja ülikooli lõpetanud ning mida vanem ta on, seda suurema tõenäosusega on ta ka vähemalt ühel ettevõtlusalasel täienduskoolitusel osalenud.

Samuti mõjutab osalust ametikoht. Mida kõrgemal positsioonil inimene töötab, seda suurema tõenäosusega ta ka täienduskoolitustel osaleb. Näiteks vilistlastest pooled, kes vastamise hetkel töötasid juhina, olid osalenud ettevõtlusalasel täienduskoolitusel.

Ettevõtjaks olemine mõjutas samuti oluliselt osalust. Nendest, kes polnud ettevõtjana tegutsenud, osalesid ettevõtlusalastel täienduskoolitustel 20%. Kuid need, kes olid vastamise hetkel ettevõtjad või olid ettevõtjana varasemalt tegutsenud, nendest 50% olid osalenud ettevõtlusalastel täienduskoolitustel.

Analüüsist saab välja tuua ka selle, et vastajad, kes töötavad müügi- või teenindusvaldkonnas, on suurema tõenäosusega osalenud ettevõtlusalasel täienduskoolitusel kui põllumajanduse oskustöötaja. Põhjuseks võib tuua selle, et müügi- või teenindusvaldkonnas töötades on väga oluline meeskonnatööoskus, mille koolituse enamiku selle valdkonna esindajaid on ka läbinud. Samas põllumajanduse oskustöötaja töötab tihtipeale üksi ning ei vaja näiteks meeskonnatööoskuse koolitust.

Kõige huvitavam tegur, mis mõjutas ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalemist, oli ettevõtlusalaste ainete läbimine. Kuigi loogiliselt võis eeldada, et need inimesed, kes polnud ettevõtlusalaseid aineid läbinud, on rohkem osalenud täienduskoolitustel, et endale teadmisi saada, siis see hüpotees ei osutunud tõseks. Ettevõtlusalastel täienduskoolitustel osalesid rohkem hoopiski need, kes olid ka ülikoolis ettevõtlusalaseid aineid läbinud. Samas hindasid need, kes polnud ettevõtlusalaseid aineid läbinud, oma teadmisi ning oskusi suurema puudujäägiga kui need, kes olid ettevõtlusalaseid aineid läbinud. Kuigi elukestev õpe on tänapäeva ühiskonnas olulisel kohal ning inimene hindab, et tal on ettevõtlusalastest teadmistest elus jäänud vajaka, ei ole ta täienduskoolitustel oma puudujääke vähendamas käinud.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti Maaülikooli 2006.-2016. aastal lõpetanud vilistlaste lõpetamisjärgselt ettevõtlusalastel koolitustel osalus ning Eesti Maaülikoolis omandatud ettevõtlusalaste teadmiste puudujääk töö- ja ettevõtlusalases tegevuses.

Bakalaureusetöö teoreetilises osas keskendus autor ettevõtlikkuse, ettevõtluse, ettevõtlusõppe ning elukestva õppe teemadele. Maailm on pidevas muutuses ning erinevad juhtkirjad toovad välja, et tänapäeva maailmas on ettevõtlikkus kui isikuomadus oluline. Ettevõtlikkuse olulisust on välja toodud kui tähtsat omadust, mis aitab kaasa eneseteostusele, kodanikuaktiivsusele, sotsiaalsele kaasatusele ning töö leidmisele teadmiste ühiskonnas. Ettevõtlikkusel on mitmeid erinevaid definitsioone, kuid nad kõik omavad sarnaseid jooni: ettevõtlikkus on isikuomadus, millele omistatakse aktiivsus, loovus, algatusvõime, uuendusmeelsus ning julgus muuta ideed tegelikkuseks.

Ettevõtlikkus ja ettevõtlus on tihedalt seotud mõisted, sest ilma ettevõtlikkuse ja oskusteta ei suudeta luua ka uusi ettevõtteid. Ettevõtlust on samuti defineeritud erinevalt ning on eristatud ka kahte käsitlust: kitsas ning lai. Kitsas definitsioon hõlmab ettevõtlust kui ettevõtete loomist ning ettevõtjana tegutsemist. Lai definitsioon hõlmab ettevõtlust kui isiklikku arengut ning hoiakuid nagu näiteks loovus, enesekindlus ning algatusvõime.

Kuna ettevõtlikkuse arendamine inimestes on muutunud tähtsamaks kui kunagi varem, on rohkem rõhku hakatud pöörama ka ettevõtlusõppele ning selle arendamisele ja õpetamisele igal haridustasemel. Ettevõtlusõpet defineeritakse maailmas erinevalt ning kuigi inglise keeles on kasutusel mitmed väljendid ettevõtlusõppele, on nende tähendused erinevad. Ettevõtlusõpet on defineeritud nii õpetamine ettevõtjaks kui ka õpetamine inimest ettevõtlikumaks läbi isikliku arengu ning erinevate teadmiste ja võimete arendamise. Ettevõtlusõpet käsitletakse kui abivahendit, mis aitaks suurendada noortel inimestel ettevõtlikku mõtteviisi, mis aitaks neil olla rohkem loovamad ning enesekindlamad ja tõstaks noorte väärtust tööandjate silmis.

Ettevõtlusõppe edendamiseks Eestis on välja töötatud ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu, mis süvendaks inimestes ettevõtlikku mõtteviisi. Programmi käigus soovitakse kõigi

haridustasemete õppurites arendada ettevõtluspädevust. Selleks on koostatud ettevõtluspädevuse mudel, mille igat valdkonda arendatakse teatud haridustasemel.

Ettevõtlikkuse olemasolu inimestes on tähtis, kuid sama vajalik on ka elukestev õpe. Euroopa Komisjon on välja toonud, et tänapäevases ühiskonnas on vajalik, et inimesed pidevalt areneksid ning täiendaksid oma oskusi ja teadmisi. Kuna tööturul on pidevas muutuses, siis elukestev õpe tagab parema individuaalse arengu ning tööalase konkurentsivõime. Konkurentsivõimet parandavad erinevad täienduskoolitused. Väga oluline on omandada erinevaid ettevõtlusalaseid teadmisi, mida läheb tänapäeval vaja juba igas eluvaldkonnas. Ettevõtlusalased täienduskoolitused toetavad ettevõtlusalaste ning enesejuhtimisega seonduvate pädevuste arendamist.

Bakalaureusetöö empiiriline osa keskendus kahele analüüsile. Esimeses analüüsis analüüsiti Eesti Maaülikooli 2006.-2016. aasta vilistlaste hinnanguid ettevõtlusalaste teadmiste ja oskuste puudujäägile. Kokku paluti vastajatel hinnata 18 erinevat teadmist või oskust. Kõige suurema puudujäägiga märgiti ära äriõiguse ning lepingute sõlmimise oskus. Samuti ka ettevõtte juhtimise, ettevõtte loomise ja käivitamise ning ettevõtte riskide hindamise oskused. Kõige väiksema puudujäägiga hindasid vastajad suhtlus- ning meeskonnatööoskust.

Ühefaktorilise dispersioonanalüüsiga kontrolliti, millised demograafilised tunnused mõjutavad hinnangu andmist ning selgus, et hinnangu andmist mõjutas vastaja vanus, haridustase, instituut, õppekavagrupp, ametikoht ning ettevõtlusalaste ainete läbimine.

Bakalaureusetöö empiirilise osa teine analüüs keskendus Eesti Maaülikooli 2006.-2016. aasta vilistlaste osalusele ettevõtlusalastel täienduskoolitustel ning millised tegurid osalust mõjutavad. Kuna tänapäevases maailmas on elukestev õpe tähtis, uuriti, kui palju osalevad Eesti Maaülikooli vilistlased ettevõtlusalastel täienduskoolitustel. 29,7% valimisse kuulunud vastajatest märkisid vähemalt ühe valdkonna, mille koolituse nad olid läbinud.

Kuigi töös tuli välja, et Eesti Maaülikooli vilistlased on hinnanud äriõiguse ning lepingute sõlmimise oskuse kõige suurema puudujäägiga 18-st teadmisest/oskusest, siis võis arvata, et see on ka kõige populaarsem täienduskoolitus, sest puudujäägi hinnang oli kõige kõrgem. See hüpotees siiski tõeks ei osutunud.

Kõige populaarsemaks ettevõtlusalased täienduskoolituseks oli raamatupidamiskorraldus ja dokumendihaldus. Sellele järgnesid meeskonnatööoskus ning maksud. Kõige vähem osaleti logistika ning tootmistehnoloogiate ja tootmisprotsesside juhtimise täienduskoolitusel.

Töös analüüsiti ka seda, millised tegurid mõjutavad täienduskoolitustel osalemist. Selleks tehti risttabeleid ning seose statistilist olulisust kontrolliti χ^2 -testiga. Analüüsist selgus, et täienduskoolitustel osalemist mõjutavad lõpetamisvahemik, vanus, ametikoht, tegutsemine ettevõtjana ning ettevõtlusalaste ainete läbimine.

Analüüsist selgus, et need inimesed, kelle õppekavades on vähem tähelepanu pööratud ettevõtlusõppele, on hinnanud oma teadmiste puudujääki keskmisest suuremaks. Samuti on vastajad välja toonud, et kuigi nende eriala keskendus muule kui ettevõtlusõppele, tundsid nad hilisemas elus puudust ettevõtlusalaste ainete läbimisest, mis oleks neile põhilised ettevõtlusalased alusteadmised andnud. Selle tõttu võiks Eesti Maaülikool igasse õppekavasse lisada põhilised ettevõtlusalased ained, sest ükskõik, millises eluvaldkonnas inimene tegutseb, võib tal vaja minna ettevõtlusalaseid teadmisi.

Erinevate ettevõtlusalaste teadmiste omandamine ei tähenda seda, et inimene peaks kohe ettevõtjaks hakkama, vaid need teadmised tulevad kasuks igas valdkonnas. Näiteks aitavad turundusalased teadmised müügiga tegeleval inimesel toodet või teenust paremini müüa, kui inimesel on teadmised, kuidas tarbijateni paremini jõuda. Ettevõtlusõppe lisamine erinevatesse õppekavadesse muudab ka inimesed ettevõtlikumaks, mida tänapäeva ühiskond vajab.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **Anderson-Macdonald, S., Titley, J.** (2015). When entrepreneurship training matters most. <https://www.theigc.org/blog/when-entrepreneurship-training-matters-most/> (01.05.2018).
2. **Ates, H., Alsall, K.** (2012). The importance of lifelong learning has been increasing. – *The Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol. 46, pp 4092-4096. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812019416> (18.05.2018).
3. Bakalaureuse-, ehitusinseneri-, loomaarsti- ja rakenduskõrgharidusõpe. (2018). Eesti Maaülikool. <http://www.emu.ee/sisseastujale/bakalaureuseope/> (15.05.2018).
4. **Benton, B.** (2014). Importance of Employee Training: 6 reasons why it saves you money. <https://www.autodesk.com/redshift/importance-of-employee-training/> (16.05.2018).
5. **Drucker, P.** (1985). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. New York: Harper & Row. 277 p.
6. Eesti elukestva õppe strateegia 2020. (2014). Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium. <https://www.hm.ee/sites/default/files/strateegia2020.pdf> (18.05.2018).
7. EKSS. Eesti keele seletav sõnaraamat. (2009). Eesti Keele Instituut.
8. Elukestev õpe – millal ja kuidas sa õpid? (s.a). Tudengiveeb. <http://tudengiveeb.ee/et/esileht/toeoturule-sisenemine/12-korgkool/oppekorraldus-korgkoolis/19-elukestev-ope-millal-ja-kuidas-sa-opid> (18.05.2018).
9. Entrepreneurship education. (s.a). European Comission. https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/support/education_en (15.05.2018).
10. Ettevõtluse edendamise kava „Olen ettevõtlik” (2010). Tallinn: Eesti Kaubandus-Tööstuskoda, Ettevõtlusõppe Mõttekoda. http://www.unistusedellu.ee/sites/default/files/docs/Ettevotlusoppe_edendamise_kava_Olen_ettevotlik_koos_lisadega%2022%2009.pdf (14.05.2018).
11. Ettevõtluspädevuse arendamine. (s.a). Ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu. <http://xn--ettevtluspe-jfbe.ee/ettevotluspadevuse-arendamise-vajalikkus-ja-kasu/> (12.03.2018).
12. Ettevõtluspädevuse mudel. (s.a). Ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu. <http://xn--ettevtluspe-jfbe.ee/ettevotluspadevuse-mudel/> (12.03.2018).
13. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu soovitus, 18. detsember 2006, võtmepädevuste kohta elukestvas õppes. (2006). – *Euroopa Liidu Teataja*. L 394/10. 30.12.2006. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=ET> (14.05.2018).
14. European Comission. (2012). *Effects and impact of entrepreneurship programmes in higher education*. Brussels: Directorate-General for Enterprise and Industry/European Comission.

- http://ec.europa.eu/growth/toolsdatabases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=5894&lang=en (16.05.2018).
15. **Fayolle, A.** (2008). Three types of learning processes in entrepreneurship education. – *Int. J. Business and Globalisation*. Vol. 2, No. 2, pp. 198-207. https://www.researchgate.net/publication/247834631_Three_types_of_learning_processes_in_entrepreneurship_education (20.05.2018)
 16. **Fayolle, A.** (2009). Entrepreneurship Education in Europe: Trends and Challenges. OECD LEED Programme. <http://www.oecd.org/regional/leed/43202553.pdf> (20.05.2018)
 17. **Frost, S.** (2018). The Importance of Training and Development in the Workplace. <http://smallbusiness.chron.com/importance-training-development-workplace-10321.html> (01.05.2018).
 18. **Gautam, M. K., Singh, S. K.** (2015). Entrepreneurship education: concept, characteristics and implications for teacher education. – *Shaikshik Parisamvad*. Vol. 5, No. 2. pp. 21-35. https://www.researchgate.net/publication/319057540_Entrepreneurship_Education_Concept_Characteristics_and_Implications_for_Teacher_Education (20.05.2018)
 19. **Kaart, T.** (2012). Binaarsete tunnuste analüüsimetodid. Eesti Maaülikool: Veterinaar- ja loomakasvatuse instituut. http://www.eau.ee/~ktanel/bin_tunnuste_analyys/bin_tunnuste_analyys.pdf (16.05.2018).
 20. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: Euroopa uus oskuste tegevuskava. (2016). Brüssel: Euroopa Komisjon. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0381&from=EN> (18.05.2018).
 21. **Lackeus, M.** (2015). Entrepreneurship in education. What, Why, When, How. OECD: European Commission. https://www.oecd.org/cfe/leed/BGP_Entrepreneurship-in-Education.pdf (13.05.18).
 22. **Miettinen, A., Teder, J.** (2006). Ettevõtlus I. Tallinn: Külim, 216 lk.
 23. **Passaris, C.** (2006). The business of globalization and the globalization of business. – *Journal of Comparative International Management*. Vol. 9, No. 1, pp. 3-18.
 24. **Piirimägi, A.** (koost). (2011) Ettevõtliku õppe juhendmaterjal. /Toim. K. Ruusamäe, H. Rooste, L. Jalonen. Tartu Ülikool: Narva Kolledž.
 25. PISA. (s.a). Haridus- ja Teadusministeerium. <https://www.hm.ee/et/tegevused/uuringud-ja-statistika/pisa> (20.05.2018)
 26. Programmist. (s.a). Ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu. <http://xn--ettevtluspe-jfbe.ee/programmist/> (12.03.2018).
 27. **Põder, A., Vahejõe, K., Luik, H., Janson, J., Turmann, K., Pärle, A.** (2016). Vilistlaste ettevõtlusuuring Eesti Maaülikooli, Eesti Kunstiakadeemia ja Eesti Ettevõtluskõrgkooli Mainor näitel. Uuringu lõpparuanne. Tartu: Eesti Maaülikool.

28. QAA. (2012). Enterprise and entrepreneurship education: Guidance for UK higher providers. <http://www.qaa.ac.uk/en/Publications/Documents/enterprise-entrepreneurship-guidance.pdf> (20.05.2018).
29. ***Richardson, P. L.** (1978). Lifelong learning and public policy. Washington: U.S. Government Printing Office, viidatud: **Ates, H., Alsai, K.** (2012). The importance of lifelong learning has been increasing. – *The Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol. 46, pp 4092-4096. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812019416> (22.05.2018), lk 4094 vahendusel.
30. **Robles, L., Zárraga-Rodríguez, M.** (2015). Key Competencies for Entrepreneurship. – *Procedia Economics and Finance*. Vol. 23, pp. 828 – 832.
31. **Rutiku, S.** (2014). Ülekantavate pädevuste arendamine kõrghariduses: Juhendmaterjal. Sihtasutus Archimedes, programm Primus. 87 lk.
32. **Sobel, R. S.** (2008). Entrepreneurship. – *Concise Encyclopedia of Economics*. <http://www.econlib.org/library/Enc/Entrepreneurship.html> (16.05.2018).
33. Sõnastik. (s.a). Eesti Statistikaamet. <https://www.stat.ee/files/koolinurk/abiks/sonastik/#p> (15.05.18).
34. **Torokoff-Engelbrech, M., Titov, E.** (2013). Ettevõtluspedagoogika. Kiili, J. (koost.). Ettevõtlusõpe kõrgkoolis. Tallinn: Eesti Ettevõtluskõrgkool Mainor, 16-31.
35. Täienduskoolitus (s.a). Haridus- ja Teadusministeerium. <https://www.hm.ee/et/eesmargid-tegevused/taiskasvanuharidus/taienduskoolitus> (15.05.18).
36. Vilislaste ettevõtlusuuring (s.a). Ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu. <http://xn--ettevtluspe-jfbe.ee/vilislaste-ettevotlusuuring/> (12.03.2018).
37. **Yang, A.** (2016). Why entrepreneurship education does not work. <https://www.forbes.com/sites/andrewyang/2016/02/25/entrepreneurship-education-does-not-work/#6966d9f415f8> (16.05.2018).

LISAD

Lisa 1. Keskmised hinnangud ettevõtlusalaste teadmiste/oskuste puudujäägile Eesti maaülikooli instituutide lõikes

Tabel 4. Keskmised hinnangud ettevõtlusalaste teadmiste/oskuste puudujäägile Eesti Maaülikooli instituutide lõikes

	Majandus- ja sotsiaalinstituut	Metsandus- ja maaehtusinstituut	Põllumajandus- ja keskkonnainstituut	Tehnikainstituut	Veterinaarmeditsiini- ja loomakasvatustinstituut	Kõik vastajad
Ettevõtte juhtimine	2,87	3,35	3,36	3,68	3,56	3,29
Personalijuhtimine ja töösuhete korraldamine	2,92	3,25	3,21	3,73	3,48	3,24
Ärikeskkonna, turu ja konkurentsi analüüs	2,80	3,39	3,38	3,74	3,31	3,27
Äriidee formuleerimine	2,88	3,35	3,28	3,56	3,23	3,22
Äriplaani koostamine	2,78	3,32	3,30	3,54	3,36	3,20
Ettevõtte loomine ja käivitamine	2,81	3,56	3,41	3,42	3,31	3,28
Ettevõtte riskide hindamine	2,90	3,42	3,37	3,54	3,42	3,29
Turundus	2,75	3,37	3,38	3,68	3,25	3,24
Logistika	3,06	3,03	3,27	3,59	3,09	3,18
Raamatupidamiskorraldus ja dokumendihaldus	2,58	3,34	3,49	3,53	3,18	3,19
Maksud	2,64	3,32	3,52	3,48	3,27	3,21
Ettevõtte finantsjuhtimine, tulude ja kulude planeerimine	2,58	3,46	3,47	3,57	3,28	3,23
Äriõigus ja lepingute sõlmimine	2,99	3,36	3,62	3,72	3,30	3,37
Projektijuhtimine	2,98	3,28	3,23	3,57	3,27	3,22
Meeskonnatööoskus	2,53	2,83	2,73	2,95	3,08	2,77
Suhtlusoskused	2,52	2,75	2,70	2,96	3,11	2,74

**Lisa 2. Keskmised hinnangud ettevõtlusalaste teadmiste/oskuste puudujäägile
õppekavagruppide lõikes**

Tabel 5. Keskmised hinnangud ettevõtlusalaste teadmiste/oskuste puudujäägile
õppekavagruppide lõikes.

	Arhitektuur ja ehitus	Bio- ja keskkonnateadused	Põllumajandus, metsandus ja kalandus	Tehnika, tootmine ja tehnoloogia	Veterinaaria	Ärindus ja haldus	Kõik vastajad
Ettevõtte juhtimine	3,47	3,39	3,23	3,65	3,65	2,87	3,29
Personalijuhtimine ja töösuhete korraldamine	3,41	3,25	3,11	3,60	3,74	2,92	3,24
Ärikeskkonna, turu ja konkurentsi analüüs	3,44	3,41	3,31	3,60	3,35	2,80	3,27
Äriidee formuleerimine	3,37	3,35	3,24	3,44	3,29	2,88	3,22
Äriplaani koostamine	3,38	3,28	3,27	3,45	3,55	2,78	3,20
Ettevõtte loomine ja käivitamine	3,62	3,44	3,37	3,39	3,35	2,81	3,28
Ettevõtte riskide hindamine	3,46	3,32	3,42	3,50	3,35	2,90	3,29
Tootearendus	3,49	3,36	3,26	3,05	3,20	3,10	3,23
Turundus	3,48	3,41	3,24	3,56	3,20	2,75	3,24
Logistika	3,19	3,29	3,02	3,47	3,00	3,06	3,18
Raamatupidamiskorraldus ja dokumendihaldus	3,46	3,64	3,15	3,34	3,70	2,58	3,19
Maksud	3,49	3,56	3,26	3,33	3,60	2,64	3,21
Ettevõtte finantsjuhtimine, tulude ja kulude planeerimine	3,60	3,47	3,34	3,41	3,60	2,58	3,23
Äriõigus ja lepingute sõlmimine	3,52	3,60	3,37	3,56	3,48	2,99	3,37
Projekti juhtimine	3,22	3,24	3,33	3,46	3,20	2,98	3,22
Meeskonnatööoskus	2,83	2,59	2,88	2,98	3,45	2,53	2,77
Suhtlusoskused	2,79	2,56	2,80	2,99	3,55	2,52	2,74

Lisa 3. Töös kasutatud vilistlasuuringu ankeedi küsimused

Eesti Maaülikooli lõpetamise aasta	_____
EMÜs lõpetatud viimane eriala	_____
EMÜs viimati lõpetatud haridusaste	☐ Kõrghariduse I aste (bakalaureuseõpe, rakenduskõrgharidus; nõukogude perioodi diplomiõpe) ☐ Kõrghariduse II aste (magistriõpe) ☐ Bakalaureuse- ja magistriõppe integreeritud õpe (loomaarstiõpe, ehitusinseneriõpe) ☐ Doktoriõpe/teaduste kandidaadi õpe
Teie praegune peamine tegevusvaldkond (juhul kui Te ei tööta, siis Teie viimase töö tegevusvaldkond)	☐ Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük ☐ Mäetööstus ☐ Töötlev tööstus ☐ Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine ☐ Veevarustus; kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus ☐ Ehitus ☐ Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite ja mootorrataste remont ☐ Veondus ja laondus ☐ Majutus ja toitlustus ☐ Info ja side ☐ Finants- ja kindlustustegevus ☐ Kinnisvaraala tegevus ☐ Kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus ☐ Haldus- ja abitegevused ☐ Avalik haldus ja riigikaitse; kohustuslik sotsiaalkindlustus ☐ Haridus ☐ Tervishoid ja sotsiaaltoetused ☐ Kunst, meelelahutus ja vaba aeg ☐ Muud teenindavad tegevused ☐ Kodumajapidamiste kui tööandjate tegevus; kodumajapidamiste oma tarbeks mõeldud eristamata kaupade tootmine ja teenuste osutamine ☐ Eksterritoriaalsete organisatsioonide ja üksuste tegevus
Praegune ametikoht (kui Te ei tööta, siis viimane ametikoht)	☐ Juht ☐ Tippspetsialist ☐ Tehnik ja keskastme spetsialist ☐ Ametnik

	☐ Teenindus- või müügitöötaja ☐ Põllumajanduse, metsanduse, jahinduse või kalanduse oskustöötaja ☐ Oskustöötaja või käsitööline ☐ Seadme- või masinaoperaator või koostaja ☐ Lihttööline ☐ Sõjaväelane ☐ Muu (nimetage) _____
--	--

Kas tegetsete praegusel hetkel ise ettevõtjana (olete FIE, äriühingu või olete MTÜ juht)??	☐ Jah ☐ Ei ☐ Ei, aga varem tegutsesin
Kas läbisite EMÜs õpingute ajal ettevõtlusalaseid aineid?	☐ Jah ☐ Ei

Millistes ettevõtlusealastest teadmistest, oskustest on Teil peale õpingute lõppu jäänud oma tööalases ja/või ettevõtlustegevuses kõige enam vajaka?	Kindlasti jah	Pigem jah	Nii ja naa	Pigem ei	Kindlasti mitte
Ettevõtte juhtimine	☐	☐	☐	☐	☐
Personalijuhtimine ja töösuhete korraldamine	☐	☐	☐	☐	☐
Ärikeskkonna, turu ja konkurentsi analüüs	☐	☐	☐	☐	☐
Äriidee formuleerimine	☐	☐	☐	☐	☐
Äriplaani koostamine	☐	☐	☐	☐	☐
Ettevõtte loomine ja käivitamine	☐	☐	☐	☐	☐
Ettevõtte riskide hindamine	☐	☐	☐	☐	☐
Tootearendus	☐	☐	☐	☐	☐
Tootmistehnoloogiad ja tootmisprotsesside juhtimine	☐	☐	☐	☐	☐
Turundus	☐	☐	☐	☐	☐
Logistika	☐	☐	☐	☐	☐
Raamatupidamiskorraldus ja dokumendihaldus	☐	☐	☐	☐	☐
Maksud	☐	☐	☐	☐	☐
Ettevõtte finantsjuhtimine, tulude ja kulude planeerimine	☐	☐	☐	☐	☐
Äriõigus ja lepingute sõlmimine	☐	☐	☐	☐	☐
Projektijuhtimine	☐	☐	☐	☐	☐
Meeskonnatööoskus	☐	☐	☐	☐	☐
Suhtlusoskused	☐	☐	☐	☐	☐
Muu, nimetage _____	☐	☐	☐	☐	☐

Kas olete peale EMÜ lõpetamist osalenud ettevõtlusalastel täiendkoolitustel?	☐ Jah ☐ Ei
---	---

Kui jah, siis millistel?	☐ Ettevõtte juhtimine ☐ Personali juhtimine ja töösuhete korraldamine ☐ Ärikeskkonna, turu ja konkurentsi analüüs ☐ Äriidee formuleerimine ☐ Äriplaani koostamine ☐ Ettevõtte loomine ja käivitamine ☐ Ettevõtte riskide hindamine ☐ Tootearendus ☐ Tootmistehnoloogiad ja tootmisprotsesside juhtimine ☐ Turundus ☐ Logistika ☐ Raamatupidamise korraldus ja dokumendihaldus ☐ Maksud ☐ Ettevõtte finantsjuhtimine, tulude ja kulude planeerimine ☐ Äriõigus ja lepingute sõlmimine ☐ Projektijuhtimine ☐ Meeskonnatööoskus ☐ Suhtlusoskused ☐ Muu, nimetage _____
---------------------------------	--

Teie vanus	_____
Teie sugu	☐ Mees ☐ Naine

Kas olete peale EMÜ lõpetamist osalenud ettevõtlusalastel täiendkoolitustel?	☐ Jah ☐ Ei
---	---

Kui jah, siis millistel?	☐ Ettevõtte juhtimine ☐ Personali juhtimine ja töösuhete korraldamine ☐ Ärikeskkonna, turu ja konkurentsi analüüs ☐ Äriidee formuleerimine ☐ Äriplaani koostamine ☐ Ettevõtte loomine ja käivitamine ☐ Ettevõtte riskide hindamine ☐ Tootearendus ☐ Tootmistehnoloogiad ja tootmisprotsesside juhtimine ☐ Turundus ☐ Logistika ☐ Raamatupidamise korraldus ja dokumendihaldus ☐ Maksud ☐ Ettevõtte finantsjuhtimine, tulude ja kulude planeerimine ☐ Äriõigus ja lepingute sõlmimine ☐ Projektijuhtimine ☐ Meeskonnatööoskus ☐ Suhtlusoskused ☐ Muu, nimetage _____
---------------------------------	--

Lihtlitsents lõputöö salvestamiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ning juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Mina,

Kati Palojärv,

(*autori nimi*)

sünniaeg 15.02.1996,

1. annan Eesti Maaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda koostatud lõputöö
EESTI MAAÜLIKOOLI VILISTLASTE OSALEMINE ETTEVÕTLUSALASTEL
TÄIENDUSKOOLITUSTEL JA HINNANG OMANDATUD ETTEVÕTLUSALASTE
TEADMISTE PUUDUJÄÄGILE,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on

Anne Pöder,

(*juhendaja(te) nimi*)

- 1.1. salvestamiseks säilitamise eesmärgil,
 - 1.2. digiarhiivi DSpace lisamiseks ja
 - 1.3. veebikeskkonnas üldsusele kättesaadavaks tegemiseks
- kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Lõputöö autor _____
(*allkiri*)

Tartu, _____
(*kuupäev*)

Juhendaja(te) kinnitus lõputöö kaitsmisele lubamise kohta

Luban lõputöö kaitsmisele.

(*juhendaja nimi ja allkiri*)

(*kuupäev*)

(*juhendaja nimi ja allkiri*)

(*kuupäev*)